
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Ribes Jovell, Sílvia; Bacardí, Montserrat , dir. Interpretant Hitler i Stalin : la professió d'intèrpret en temps de guerra. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2022. 77 pag. (1204 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/265649>

under the terms of the ^{IN}
COPYRIGHT license

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU DE TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

TREBALL DE FINAL DE GRAU

Curs 2021-2022

**Interpretant Hitler i Stalin:
la professió d'interpret en temps de guerra**

**Sílvia Ribes Jovell
1493961**

**TUTOR/A
MONTSERRAT BACARDÍ TOMÀS**

Barcelona, 7 de juny de 2022

UAB
**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Dades del TFG

Interpretant Hitler i Stalin: la professió d'intèrpret en temps de guerra

Interpretando Hitler y Stalin: la profesión de intérprete en tiempos de guerra

Interpreting Hitler and Stalin: the work of an interpreter during war times

Autora: Sílvia Ribes Jovell

Tutor: Montserrat Bacardí Tomàs

Centre: Facultat de Traducció i Interpretació, Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis: Grau de Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2021-2022

Paraules clau

Paul Schmidt, Adolf Hitler, Valentin M. Berezkhov, Iossif Stalin, interpretació de conferències, història de la traducció

Paul Schmidt, Adolf Hitler, Valentin M. Berezkhov, Iósif Stalin, interpretación de conferencias, historia de la traducción

Paul Schmidt, Adolf Hitler, Valentin M. Berezkhov, Joseph Stalin, conference interpreting, history of translation

Resum del TFG

Aquest treball de final de grau pretén estudiar el paper històric i la rellevància de l'intèrpret al voltant de dos dels grans dictadors de la història contemporània: Adolf Hitler i Iossif Stalin. S'analitza la formació personal i professional dels dos intèrprets, Paul Schmidt i Valentin M. Berezkhov, respectivament, i la seva tasca en alguns dels moments més significatius de l'època.

Este trabajo de final de grado pretende estudiar el papel histórico y la relevancia del intérprete alrededor de dos de los grandes dictadores de la historia contemporánea: Adolf Hitler y Iósif Stalin. Se analiza la formación personal y profesional de los dos intérpretes, Paul Schmidt y Valentin M. Berezkhov, respectivamente, y su trabajo en algunos de los momentos más significativo de la época.

This final degree project aims to study the historical role and the relevance of the interpreter around two of the greatest dictators in contemporary history: Adolf Hitler and Joseph Stalin. The personal and professional education of the two interpreters, Paul Schmidt and Valentin M. Berezkhov, respectively, and their work in some of the most significant moments of that time are analysed.

Avís legal

© Sílvia Ribes Jovell, Barcelona, 2022. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

Aviso legal

© Sílvia Ribes Jovell, Barcelona, 2022. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

Legal notice

© Sílvia Ribes Jovell, Barcelona, 2022. All rights reserved.

None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcasted and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

That detachment and objectivity [...] is an essential part of the interpreter's art. The greatest mistake an interpreter can make [...] is to assume that he or she is "the leading actor on the stage". [...] The primary quality of a good interpreter, paradoxically, is the ability to remain silent. (Schmidt 2016: 9)

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1. Motivació personal	1
1.2. Objectius	1
1.3. Metodologia i estructura	2
1.4. Agraïments	3
2. HISTÒRIA DE LA FIGURA DE L'INTÈRPRET	4
3. EL NAIXEMENT DE LA INTERPRETACIÓ DE CONFERÈNCIES	6
4. DIRECCIÓ NUREMBERG: LA INTERPRETACIÓ SIMULTÀNIA	9
5. CONTEXT HISTÒRIC GENERAL	10
6. LA FIGURA DE HITLER	12
6.1. Els inicis i l'arribada al poder	12
6.2. El camí cap a un estat totalitari	14
6.3. La guerra de Hitler	15
6.4. La guerra al Pacífic	19
7. PAUL SCHMIDT: L'INTÈRPRET DE HITLER	21
7.1. Origen i formació	21
7.2. Tasques lingüístiques	22
8. ESDEVENIMENTS PRINCIPALS COM A INTÈRPRET DE HITLER	25
8.1. Primera reunió (1935)	25
8.2. Les olimpíades a Berlín (1936)	26
8.3. Conferència de Munic (1938)	27
8.4. Pacte nazi-soviètic (1939)	30
8.5. Ultimàtums: Ribbentrop i Henderson	33
8.6. Capitulació de França	36
8.7. Trobada amb Franco a Hendaia (1940)	38
9. LA CAIGUDA DEL III REICH	41
10. LA FIGURA DE STALIN	43
10.1. L'URSS i les relacions internacionals	44
11. VALENTIN M. BEREZHKOVA: L'INTÈRPRET DE STALIN	49
11.1. Biografia	49
11.2. Tasques lingüístiques	66
12. INTÈRPRET I DICTADOR	68
12.1. Schmidt i l'Alemanya nazi	68
12.2. Berezkhov i el règim estalinista	70
13. CONCLUSIONS	74
14. BIBLIOGRAFIA	76

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Motivació personal

Tot i que sembli tan llunyana, només fa uns 75 anys que va acabar la Segona Guerra Mundial, un conflicte bèl·lic que va arrasar mitja Europa i que va suposar la mort de més de 36 milions de persones. Tampoc no fa ni un segle que Adolf Hitler va començar a liderar el III Reich i va dur a terme un dels genocidis més terribles de la història; i no és fins a l'any 2024 que farà cent anys que Stalin va començar a dirigir l'URSS i va imposar un ideal socialista que només eren falses mentides al final.

Dues de les persones que van tenir més contacte amb aquests dos dictadors i que, a més, van viure aquests fets històrics de primera mà, van ser precisament els seus intèrprets, una professió que encara avui en dia no és prou coneguda. Sense el seu paper, no hi hauria hagut comunicació entre els diferents països i, per tant, la guerra encara hauria tingut un resultat més desastrós.

Així, em vaig decidir a elaborar un treball que presentés extensament els itineraris vitals i les tasques lingüístiques d'aquests professionals, centrant-me específicament en el cas de Paul Schmidt, intèrpret de Hitler, i Valentin M. Berezkhov, intèrpret de Stalin. La passió per la història i les relacions internacionals van acabar de contribuir a la motivació que necessitava per a elegir el tema d'aquesta recerca.

Tal com va afirmar l'historiador Paul Preston, qui no coneix la seva història està condemnat a repetir-ne els errors.

1.2. Objectius

L'objectiu principal d'aquesta obra és analitzar i exposar amb detall els itineraris vitals de cada intèrpret i el seu paper en alguns dels moments històrics més importants del segle XX.

A partir d'aquest objectiu principal, es pretenia assolir els següents objectius específics:

1. Explicar breument la història de la figura de l'intèrpret i de la interpretació de conferències.
2. Concretar el marc històric en què succeeixen aquests esdeveniments per facilitar-ne la comprensió general.
3. Exposar interpretacions claus en la trajectòria professional dels dos intèrprets i els seus pensaments sobre aquests successos i reflexionar sobre la relació que hi havia entre

l'intendent i el règim i dictador pel qual treballava, que no és un simple client que paga el servei professional.

4. Mostrar la importància del paper de l'intendent en situacions tan delicades com una conferència internacional.

1.3. Metodologia i estructura

Aquest està basat principalment en la lectura de les memòries escrites per cada intèrpret: *At Stalin's Side* (1994) i *Hitler's Interpreter. The memoirs of Paul Schmidt* (1951).

Primer de tot, però, vaig investigar com es va desenvolupar la figura de l'intendent des dels seus inicis a Egipte i passant per la colonització d'Amèrica, i la consegüent història de la interpretació de conferències, concepte que apareix per primer cop a principis del segle XX. Calia també concretar el marc històric en què situaríem els nostres protagonistes i els fets històrics que van viure. Per tant, vaig exposar breument el final de la Primera Guerra Mundial i la creació de l'estat totalitari nazi, feixista i soviètic, que van ser els inicis de la història dels nostres protagonistes.

Com que l'objectiu del treball era estudiar la tasca de dos professionals que vivien en dues esferes polítiques oposades (tot i que les dues fossin estats totalitaris), vaig dividir el treball en dos grans apartats: d'una banda, tenim la vida de Hitler i Schmidt, i, de l'altra, la trajectòria de Stalin i de Berezhkov. Abans d'iniciar-nos en els intèrputs, però, era necessari explicar amb precisió l'arribada al poder dels dos dictadors i els fets més importants de l'època de la història del III Reich i de l'URSS. Aquesta tasca es va realitzar amb la lectura de diverses obres historiogràfiques com *Dictadores. La Alemania de Hitler y la Unión Soviética* de Richard Overy o *Llamadme Stalin. La historia secreta de un revolucionario* de Simon Sebag-Montefiore.

Per tant, ens endinsem en el règim nazi analitzant com Adolf Hitler esdevé canceller d'Alemanya de forma democràtica i el seu paper en la Segona Guerra Mundial. Finalment, arriba el moment del primer dels nostres protagonistes: vaig introduir la figura de Paul Schmidt, exposant la seva formació i trajectòria personal i la varietat de tasques lingüístiques que duia a terme. Per demostrar el seu rol actiu i essencial en les negociacions i relacions internacionals del moment, vaig seleccionar diversos moments històrics claus que l'intendent ens narra a les seves memòries. A continuació, vaig relatar aquests fets específics amb detall posant èmfasi en l'actuació de l'intendent i en les seves reflexions mentre facilitava la comunicació entre els diferents països. S'acaba el contingut de Schmidt amb la caiguda del III

Reich i la seva absolució i feina professional durant els judicis de Nuremberg. A part de llegir detingudament la seva obra, també em vaig servir d'altres texts com "A propósito de las memorias de Schmidt, intérprete de Hitler", de Jesús Baigorri.

A continuació, és el torn del país soviètic. Per facilitar el context al lector, vaig analitzar la figura de Stalin i les relacions de l'URSS amb altres països. Com que el contingut, com posteriorment explicaré més, de les memòries de Berezhkov és diferent de les de Schmidt, aquest fet també va influir en l'enfocament d'aquest treball. Per tant, vaig exposar la seva biografia i trajectòria professional, d'ençà que va néixer a Sant Petersburg, passant per les llargues estades a Alemanya i viatges arreu del món, fins al final dels seus dies a Califòrnia, els Estats Units. He volgut donar una importància especial a la seva història personal i la de la seva família, que són un exemple de les turbulències i desgràcies d'aquella època.

A l'últim, vaig voler reflexionar sobre la relació que cada intèrpret tenia amb el respectiu dictador i sobretot de cara al règim totalitari al qual servien, ja que no podem oblidar que eren dues dictadures. Aquesta deliberació es va basar en l'opinió personal que vaig desenvolupar al llarg de les diferents lectures, tant de les memòries, del contingut d'altres autors sobre els intèrprets com dels llibres historiogràfics, i en la perspectiva d'altres professionals com Baigorri en obres com *La interpretación de conferencias: el nacimiento de una profesión. De París a Nuremberg*.

1.4. Agraïments

En primer lloc, voldria agrair a la professora i tutora d'aquest treball Montserrat Bacardí tota l'ajuda i suport en la realització d'aquest treball. Moltes gràcies per transmetre els teus coneixements amb tanta passió, i per sempre confiar en la meva feina.

A tot el professorat de la Facultat de Traducció i d'Interpretació al llarg del grau, per l'ensenyament i la dedicació acadèmica.

I, finalment, a la meva família i amics per ser-hi sempre.

2. HISTÒRIA DE LA FIGURA DE L'INTÈRPRET

Què és, realment, la interpretació de llengües? Què implica la professió de l'intèrpret? Quina n'és, la història?

L'etimologia de la paraula "interpretació" ja n'explica el significat: el mot prové de l'arrel llatina *interpres*, que significava mediador o missatger. Altres també opinen que la paraula estava formada pels dos mots llatins *inter* (entre) i *partes* (parts). Això és degut al fet que es necessitava una persona perquè dues parts (entre parts) es poguessin comunicar. I des de quan s'ha necessitat que dues parts es puguin comunicar? Des dels inicis del temps. Molts consideren també que la interpretació és una professió més antiga que la mateixa traducció, ja que primer va aparèixer la paraula parlada abans que la paraula escrita.

Per tant, la figura de l'intèrpret és extremadament antiga. Un relleu de pedra de l'any 1300 aC demostra que ja a l'Antic Egipte existien intèrprets, tot i que socialment no eren ben vistos al principi, ja que els pobles bàrbars que no parlaven l'idioma egipci eren considerats, senzillament, gent menor. Tot i això, més endavant, el grec Heròdot ens explica com els intèrprets egipcis van acabar esdevenint un gremi professional essencial per al funcionament d'Egipte. A Grècia i a Roma també existia la professió de l'intèrpret, però de nou eren considerats una casta menor perquè no calia aprendre els idiomes dels països que es volia conquerir. Durant l'edat mitjana l'ofici va continuar i cal destacar també l'aparició de les primeres escoles de traducció, com l'Escola de Traductors de Toledo, amb una època de gran esplendor durant el segle XII.

Si avancem al segle XVI, el segle de la colonització europea d'Amèrica, ens trobem amb una de les intèrprets més característiques i famoses de la història: Malintzin. En la conquesta d'Amèrica és el primer moment en què s'utilitza la paraula "intèrpret", però definitivament no era el primer cop que s'exercia la professió. Malintzin, més coneguda pel nom de Malinche, era la intèrpret i amant d'Hernán Cortés, un dels principals colonitzadors hispans que va dirigir l'expedició a l'Imperi Asteca a principis del segle XVI, fet que va comportar la caiguda d'aquest imperi davant la Corona de Castella. Malinche va possibilitar immensament la conquesta de Mèxic facilitant la comunicació entre els colonitzadors i la població indígena, però no només interpretant, sinó també fent de guia i intermediària entre els dos pobles. Com a fet curiós, Cristòfor Colom, una altra figura coneguda de les expedicions a les Amèriques, va morir sense ser considerat descobridor, ja que no disposava dels intèrprets adequats: havia portat des

d'Europa lingüistes, no professionals, que òbviament no parlaven cap de les llengües del continent americà. Cal recordar que Colom buscava les Índies. (De la Cuesta 1992: 26)

3. EL NAIXEMENT DE LA INTERPRETACIÓ DE CONFERÈNCIES

I no va ser fins al segle XX, després de la Primera Guerra Mundial, que va aparèixer per primer cop el concepte de l'intèrpret dins d'un tipus d'interpretació específica: la interpretació de conferències. Els primers intèrprets que van participar en la Conferència de Pau de París del 1919 no podien imaginar-se en cap moment que aquella feina temporal (així la consideraven) s'acabaria convertint en una professió. El concepte de societat internacional tan estès actualment en aquella època encara no existia. Per tant, com podria una feina així perdurar anys i anys i acabar sent un dels pilars del món actual?

Aquell moment històric va significar el naixement de les conferències diplomàtiques entre els països repartits pel món. Una de les conseqüències de la desastrosa Primera Guerra Mundial, un conflicte que havia arrasat completament Europa, va ser que els aliats, els països victoriosos de la guerra, sentissin la necessitat d'unir-se i crear una mena d'organització que facilités desenvolupar relacions diplomàtiques entre els seus membres i evitar possibles disputes en un futur. Així, seguint aquest idealisme diplomàtic, el 16 de gener del 1920 neix la Societat de Nacions.

La primera llengua diplomàtica havia estat el llatí, com a herència de l'Antic Imperi Romà i de l'Església catòlica, fins al segle XVIII. Després seria el francès l'idioma que ocuparia el seu lloc, ja que se'l considerava un llenguatge precís, clar i elegant (Baigorri 2000: 19). Després, a causa de l'auge del Regne Unit i dels Estats Units d'Amèrica encapçalats pel president Wilson, l'anglès va començar a guanyar importància durant les preparacions de la conferència de París. Finalment, al cap de moltes discussions, els dos idiomes van passar a ser les llengües oficials de la conferència. I indirectament, també de la Societat de Nacions i altres organismes internacionals, fet que va provocar la necessària aparició dels intèrprets en l'àmbit internacional, ja que la majoria de presidents o primers ministres només parlaven l'idioma nadiu.

És important destacar, però, que la situació era molt diferent de l'actual: no es podia aprendre a ser intèrpret com un estudiava dret per ser advocat. No se sabia exactament què significava interpretar i les condicions laborals tampoc estaven definides amb detall. Els intèrprets de l'època, a part d'interpretar, també duïen a terme altres tasques que ara no formen part de la professió, com traduir documents (sovint es confonien les dues professions, com bé sabem actualment que no hauria de ser) o redactar les actes de cada reunió, fet que també passa a Paul Schmidt al servei del Tercer Reich. Serà a partir de la Conferència de

Ginebra del 1921 que es comencen a oferir cursos d'interpretació, però això ho explicarem més endavant.

Com s'havien format aquests intèrprets improvisats i organitzats ràpidament per les conferències? Com és que parlaven diversos idiomes, com el francès o l'anglès, en un món llavors gens globalitzat? La Primera Guerra Mundial va provocar que per diverses raons molta gent aprengué llengües estrangeres. En primer lloc, la mateixa guerra havia estat una escola d'idiomes (Baigorri 2000: 27). La població havia estat en contacte durant molts mesos en trinxeres o hospitals amb estrangers a causa del conflicte, fet que havia provocat un aprenentatge lingüístic improvisat però no menys útil. Moltes famílies havien estat obligades a immigrar a altres països, i els seus fills van créixer sent bilingües i poliglots. Aquestes migracions van mostrar resultats anys després: la majoria dels primers intèrprets de la Societat de Nacions i de les Nacions Unides posteriorment dominaven els seus idiomes de treball gràcies als parentius familiars (Baigorri 2008: 473). Molts tenien el pare americà i la mare francesa, fet que provocava un creixement completament bilingüe i un domini total dels dos idiomes. A més, havien viscut mitja infància en un continent i la resta en l'altre.

Un exemple característic d'intèrpret que va treballar a la Conferència de Pau de París va ser Paul Mantoux. Mantoux, nascut a París el 14 d'abril de 1877, era fill d'una família francesa, però va heretar els coneixements i la passió per l'idioma anglès del seu pare. Dominant completament l'anglès, Mantoux va estudiar història a França i als vint anys va viatjar a Anglaterra a impartir classes. Després d'escriure dues tesis doctorals relacionades estretament amb el país britànic, va casar-se amb una dona francesa que havia estudiat literatura anglesa. També va escriure diversos llibres sobre el Regne Unit, concretament sobre la història, economia, societat... L'agost del 1914 es va convertir en l'intèrpret en cap de la divisió britànica a Flandes. Un any més tard, el van enviar a Londres per ajudar Lloyd George, primer ministre britànic, a preparar una futura trobada amb França per parlar de municions. Mantoux acabaria anant a totes les conferències entre els països aliats i convertint-se en l'intèrpret en cap de la Conferència de Pau de París. Robert Lansing, secretari d'Estat de l'administració Wilson, només tenia paraules d'admiració per a aquest intèrpret francès:

No interpreter could have performed his onerous task with greater skill than he (Mantoux). [...] No statement was too dry to make him inattentive or too technical for his vocabulary. Eloquence, careful reasoning, and unusual style in expression were apparently easily rendered into idiomatic English from the French, or vice versa. (Baigorri 2000: 41)

És el mateix Mantoux qui explica quin tipus d'interpretació es va dur a terme a París. Parla de tres tipus: interpretació consecutiva llarga, interpretació consecutiva curta i traducció a la vista (per llegir els documents en veu alta). En petit comitè, també es practicava el *chuchotage* o interpretació a cau d'orella, considerada per alguns professionals com més intensa que la consecutiva. A més, l'intèrpret interpretava bilateralment, tant a un idioma com a l'altre. A vegades, si l'orador no parlava cap dels idiomes oficials, com per exemple els japonesos, s'havia d'interpretar tant al francès com a l'anglès perquè tothom ho entengués. A més, en sessions de negociacions amb molta assistència, era normal que, mentre parlava l'orador en francès, la resta d'assistents que no l'entenien parlessin entre ells de manera col·loquial en anglès, per exemple, cosa que provocava que les condicions acústiques no fossin gens favorables. Un altre tema que no es tenia en compte era l'esforç per part de l'intèrpret: treballaven moltes hores seguides, interpretant a més d'una llengua, i en un dia podien arribar a tenir dues o tres reunions diferents, fet que provocava que pràcticament feien jornades de vuit o deu hores interpretant.

4. DIRECCIÓ NUREMBERG: LA INTERPRETACIÓ SIMULTÀNIA

La Conferència de Pau de París només va ser l'inici d'una professió que va anar creixent i avançant al llarg del segle XX. Els intèrprets estaven contractats per la mateixa Lliga de Nacions o treballaven com a autònoms, cridats quan necessitaven més gent. Els dictadors de l'època, com Hitler i Stalin, també van buscar-se els seus propis intèrprets, els quals ja havien treballat en l'esfera internacional. Per exemple, com veurem més endavant, Paul Schmidt, intèrpret de Hitler, ja feia uns deu anys que treballava per al Ministeri d'Afers Exteriors alemany quan va interpretar per primer cop pel Führer.

El període entre la Primera i la Segona Guerra Mundial es va considerar l'època d'or de la interpretació consecutiva, tot i que ja va ser llavors que es va provar per primer cop la interpretació simultània amb un sistema tècnic rudimentari. Tot i així, encara no hi havia escoles per a intèrprets (a excepció dels cursos d'interpretació que oferia el Ministeri d'Afers Exteriors d'Alemanya), fet que provocava que un no es podia formar fàcilment i una absència de definició concreta de la professió. Molts veien la interpretació com una feina suplementària a la ocupació principal. No va ser fins a l'any 1941 que es va crear l'Escola d'Interpretació de Ginebra.

Els Judicis de Nuremberg, iniciats el 20 de novembre de 1945, van marcar la transició de la interpretació consecutiva a la simultània (Baigorri 2000: 211). A partir d'aquell moment històric pel dret i gran precedent del dret penal internacional, es va establir la interpretació simultània com el mètode per a interpretar en organitzacions i conferències internacionals. Poc temps després, ja s'utilitzava a les Nacions Unides, a Nova York.

5. CONTEXT HISTÒRIC GENERAL

L'11 de novembre de 1918, al nord de París, en un vagó de tren aturat, es reunien representants dels governs del Regne Unit, França i Alemanya. Amb l'armistici es posava punt final a un conflicte que havia començat l'estiu de 1914 i que havia deixat un rastre de destrucció i de víctimes inimaginable. El kàiser Guillem II de Prússia havia abdicat el dia 9 i el mateix dia es va proclamar la república. S'iniciava així un nou període de la història d'Alemanya, la República de Weimar, que finalitzaria amb l'arribada d'Adolf Hitler al poder l'any 1933 i l'inici del Tercer Reich (1933-1945).

Més cap a l'est, a Rússia, el govern bolxevic posava tots els recursos per guanyar la guerra civil (1918-1921) contra l'anomenat Exèrcit Blanc, ja que la derrota dels bolxevics suposaria la fi de la Revolució. Uns mesos abans, el govern bolxevic havia signat un armistici amb Alemanya i s'havien iniciat les negociacions de pau. El 3 de març de 1918 es signava el tractat de Brest-Litovsk, que suposava un gran sacrifici per als russos, entre ells unes grans pèrdues de territori, però considerat per Lenin totalment necessari per a poder resoldre els problemes interns. Un cop guanyada la guerra civil per l'Exèrcit Roig, l'any 1922 es va crear la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) i es van posar les bases d'un model d'estat basat en els soviets, que girava l'esquena al sistema democràtic parlamentari. Aquest model d'estat consolidat per Stalin, que va erigir-se com a dirigent principal l'any 1927 i fins a la seva mort el 1953, es mantingué amb molt pocs canvis fins a la fi de l'URSS l'any 1991.

La fi de la Primera Guerra Mundial va fer creure a molts europeus que la pau portaria a Europa a un nou període de la seva història en què la democràcia parlamentària seria el sistema polític dominant. La desaparició dels grans imperis i el destronament de les seves dinasties, la consolidació de la democràcia a Alemanya, Àustria i en alguns estats nous, apareguts arran de la profunda reestructuració territorial que van significar els tractats de pau (Conferència o Pau de París), com Txecoslovàquia, Polònia i Hongria, juntament amb l'extensió del sufragi universal masculí a la gran majoria de països i la concessió del sufragi femení en altres (Regne Unit, Suècia, Polònia, Canadà, Hongria, Àustria...), feia encarar el futur amb molt optimisme. A més a més, una nova organització, la Societat de Nacions, creada pel Tractat de Versalles, garantiria la pau i fomentaria la cooperació entre els estats. Però la dècada dels anys vint va ser d'una gran conflictivitat social i greus dificultats econòmiques, i la crisi de 1929 ho va acabar de complicar.

L'any 1920 Hongria va esdevenir una dictadura, el 1926 ho van fer Polònia, Lituània i Portugal. El 1933 Àustria, també Grècia (1936), Bulgària (1934) i Romania (1938). A Espanya la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) va donar pas a la Segona República, però la Guerra Civil (1936-1939) va acabar desembocant en la dictadura franquista.

La Itàlia de Mussolini, que va arribar al poder el 1922, i l'Alemanya de Hitler el 1933 van convertir-se en estats totalitaris, i van anar molt més enllà que les dictadures anomenades anteriorment. També com a estat totalitari, tot i que enemic del nazisme i del feixisme italià, definirem l'URSS de Stalin. A les vigílies de l'inici de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), el panorama era desolador i les democràcies occidentals com Regne Unit i França, molt preocupades per les seves situacions internes, poc van fer per aturar aquesta onada conservadora.

Van ser precisament l'Alemanya de Hitler i l'URSS de Stalin l'escenari i les protagonistes de la nostra història.

6. LA FIGURA DE HITLER

6.1. Els inicis i l'arribada al poder

Adolf Hitler (1889-1945), fill d'un funcionari de duanes austríac, i pintor frustrat (va suspendre les proves d'accés a l'Acadèmia de Belles Arts de Viena), va malviure durant cinc anys (1908-1913) a la capital de l'Imperi austrohongarès. El 1913, quan va complir els 24 anys, va rebre la part de l'herència del pare i això li va permetre abandonar la ciutat i traslladar-se a Munic; és en aquesta ciutat on va viure un dels fets més importants de la seva vida: l'inici de la Primera Guerra Mundial, a l'estiu de 1914.

La primera Guerra Mundial hizo posible a Hitler. Sin la experiencia de la guerra, la humillación de la derrota y el estallido de la revolución, el artista fallido y marginado no habría descubierto que lo que podía hacer en la vida era dedicarse a la política [...] la guerra le ofreció la salida. A los veinticinco años de edad, le dio por primera vez en su vida una causa, un compromiso, camaradería, una disciplina exterior, una especie de empleo fijo, una sensación de bienestar y, sobre todo, una sensación de pertenencia. (Kershaw 1999: 93)

Es va presentar voluntari i molt aviat va entrar en combat. Va ser ascendit a caporal i també va ser un correu, és a dir, era l'encarregat de portar les ordres des del Quarter de Comandament fins al front. Víctima del gas mostassa i amb una ceguesa temporal, va veure la derrota d'Alemanya des de l'hospital. Per a ell la guerra s'havia acabat. En tornar a Munic, va entrar en contacte amb el Partit dels Treballadors Alemanys, on es va afiliar l'any 1919 i el qual ell, en molt poc temps, va convertir en el poderós i omnipresent partit únic de l'Alemanya nazi: el Partit Nacionalsocialista dels Treballadors Alemanys (NSDAP). En va esdevenir el líder en un temps relativament breu, va dotar al partit d'un programa, d'uns símbols i va crear les Sturmabteilung o Seccions d'Assalt (SA).

La difícil situació de l'Alemanya de postguerra, el pagament de les reparacions de guerra, l'ocupació francesa del Ruhr, i l'exemple de la Marxa sobre Roma de Mussolini l'octubre del 1922, van precipitar la nit del 8 al 9 de novembre de 1923: l'intent fallit de cop d'estat conegut com el Putsch de Munic. Hitler va ser detingut i empresonat. La seva estada a la presó va acabar sent molt més curta del que havia estat sentenciat. Allí va escriure el llibre que va acabar sent la capçalera del nazisme, *Mein Kampf* (La meua lluita); malgrat que molts

contemporanis el van considerar ridícul, ja és un exponent del seu pensament, ideologia i programa polític.

Mein Kampf es en parte una falsa autobiografía, en parte una repetición de todos los lugares comunes de las ideas völkisch [...], en parte un programa político y en parte un manual para la acción política [...], su insistencia en el peligro judío, la conspiración internacional judía [...], la revocación del Tratado de Versalles, el rearme [...]. Si bien uno puede extraer del Mein Kampf el programa político, es el tono del libro lo que reviste importancia para la comprensión del nacionalsocialismo. La histeria, la ampulosidad, el burdo maquiavelismo y sobre todo el odio [...] hacia los judíos [...]. Ofrece al lector la posibilidad de conocer bien el interior de la mente de Hitler y de las fantasías que él iba a convertir en realidad. (Joll 1976: 386-387)

Però l'any 1924, quan va sortir de la presó, la situació econòmica i social d'Alemanya havia canviat radicalment. El Pla Dawes, aprovat en una conferència internacional i impulsat pels Estats Units d'Amèrica, va fraccionar el pagament de les reparacions de guerra als vencedors (França i Regne Unit) i Alemanya va ser destinatària de diversos préstecs i inversions nord-americanes. Aquesta millora de la situació econòmica va fer perdre terreny als nazis: "el movimiento nazi no era más que un fleco irritante de la política alemana". (Kershaw 1999: 263).

Tot i aquest pas enrere, i fins a la crisi de 1929, que de nou va donar un gir a la situació, Hitler va reestructurar el partit, va ser reconegut com a Führer (traduït de l'alemany com a cap, guia o conductor) i va crear la seva pròpia milícia: les Schutzstaffel o Seccions de Protecció (SS). El crac de la borsa de Nova York (octubre de 1929) i la Gran Depressió dels anys trenta van donar al NSDAP l'oportunitat que ni els nazis més optimistes haurien pogut preveure. A mesura que la crisi econòmica s'estenia a Europa, i el nombre d'aturats a Alemanya es multiplicava, creixien les expectatives de vot del NSDAP. El partit va obtenir molts bons resultats en les eleccions dels Länders (estats alemanys) i estava preparat per repetir-ho en les eleccions al Reichstag (parlament alemany). Així ho podem veure en aquesta taula dels resultats electorals del NSDAP en les diferents eleccions al Reichstag, entre el 1928 i el 1932.

Escons i partits al Reichstag (1928-1932)								
	20-V-1928		14-IX-1930		31-VII-1932		6-XI-1932	
	%	Escons	%	Escons	%	Escons	%	Escons
NSDAP	2,6	12	18,3	107	37,3	230	33,1	196

X. HERNÁNDEZ i altres. *Història del món contemporani* (1990)

Malgrat que els resultats de les eleccions de novembre no van donar la majoria absoluta al NSDAP, les pressions de diversos sectors i la complicitat d'alguns partits de centre van provocar que el president Hindenburg nomenés Cancellier d'Alemanya a Adolf Hitler el 30 de gener de 1933:

Ese día histórico fue un final y un principio. Señalaba la defunción de la República de Weimar [...], señaló el principio de del proceso que habría de conducir al abismo de la guerra y el genocidio [...]. Significó que se iniciaba el echar por la borda con asombrosa rapidez cualquier traba que limitase la conducta inhumana que conduciría a Auschwitz, Treblinka, Sobibor, Majdanek y los demás campos de la muerte cuyos nombres son sinónimos del horror del nazismo. (Kershaw 1999: 429)

6.2. El camí cap a un estat totalitari: El Tercer Reich

El nomenament de Hitler com a Cancellier va endegar un procés molt ràpid de conversió, i Alemanya va esdevenir un règim totalitari. Es van dissoldre els sindicats, l'oposició política va ser perseguida o eliminada, igual que la resta de partits polítics i l'incendi del Reichstag (27 de febrer de 1933) va ser l'excusa perfecta per a suprimir les llibertats individuals. La creació de la Geheime Staatspolizei (Gestapo, policia política) i la construcció del primer camp de concentració a Dachau (1933) van suposar el reforçament de la repressió. La persecució dels intel·lectuals, dels professors universitaris o dels artistes, la crema de llibres, el control dels mitjans de comunicació, la depuració de l'Administració o el control de l'educació van ser un seguit de mesures que van portar a la nazificació total d'Alemanya.

El 30 de juny de 1934, l'anomenada "Nit dels Ganivets Llargs", va suposar l'eliminació de la dissidència dins del NSDAP quan Ernst Röhm i els principals dirigents de les SA van ser assassinats. Així desapareixia qualsevol amenaça interna a la seva posició. La mort del

president Hindenburg l'agost de 1934 va suposar el nomenament de Hitler com a Reichführer (Cap d'Estat): el camí cap al poder absolut estava lliure.

El projecte racial és una de les característiques que diferencia el nazisme d'altres totalitarismes, el qual es va desenvolupar a partir de dos eixos. En primer lloc, l'exclusió dels discapacitats i de tots aquells col·lectius considerats asocials (socialistes, comunistes, homosexuals, testimonis de Jehovà, mares solteres, prostitutes...) i, en segon lloc, la identificació d'algunes ètnies com a enemigues. Els jueus són l'exemple principal, però també els gitanos i els eslaus. La persecució dels jueus es va iniciar el mateix 1933. Boicot als seus negocis, la prohibició d'exercir determinades professions, l'obligació de portar un distintiu, les Lleis de Nuremberg (1935), la Nit dels Vidres Trencats (novembre de 1938)... tot va culminar el 1942 amb l'anomenada "solució final", que va transformar els camps de concentració en camps d'extermini. És molt difícil calcular la xifra de víctimes, però els historiadors indiquen com a molt probables sis milions de jueus i uns tres milions de gitanos, presoners de guerra soviètics, opositors polítics...

6.3. La guerra de Hitler

El Tractat de Versalles, signat entre Alemanya i els guanyadors de la Primera Guerra Mundial, va ser vist pels alemanys com una humiliació, va ser rebut com una imposició (*Diktat*) i per molts era l'única causa que justificava els greus problemes econòmics de la postguerra. Hitler, a *Mein Kampf*, ja ho havia manifestat així. Des de l'arribada al poder l'any 1933, les seves intencions no havien d'enganyar ningú. L'abandonament de la Societat de Nacions aquest mateix any va ser un dels primers actes. No obstant això, en els dos primers anys, va actuar amb certa cautela, si més no aparentment: "La presunción básica de Hitler era que Alemania debía evitar el riesgo de una guerra mientras no hubiese restaurado su poderío militar." (Bullock 1994: 864).

La majoria de la població europea volia creure, inclosos els dirigents polítics, que Alemanya no aspirava a altra cosa que a una revisió del Tractat de Versalles. (Joll 1976: 419) Ni la reincorporació del Sarre a Alemanya després d'un plebiscit, ni l'establiment del servei militar obligatori, ni la creació d'una força aèria, ni fins i tot la remilitarització de la zona esquerra del Rin (clàusules imposades pel Tractat de Versalles)..., únicament van despertar dèbils protestes de les democràcies. A partir de l'any 1936, la política expansionista nazi va començar a ser més agressiva. La intervenció d'Alemanya i Itàlia a la Guerra Civil Espanyola

fent costat als insurrectes franquistes, el pacte amb Mussolini (Eix Roma-Berlín) o el pacte amb el Japó (Pacte *Antikomintern*) no van provocar cap mena de resposta contundent per part de França i el Regne Unit, les dues poderoses democràcies occidentals. Davant el que considerava una feblesa dels dos països, Hitler va fer un pas més i el març de 1938 va envair Àustria (*Anschluss*), que va quedar incorporada com una província del Reich alemany: “El Anschluss representaba la realización del viejo sueño alemán de la Grossdeutschland (Gran Alemania).” (Bullock 1994: 944)

L’*Anschluss* i la posterior crisi dels Sudets durant el setembre de 1938 van ser el fracàs de l’anomenada política d’apaivagament. Els Sudets eren una regió txeca on vivien uns tres milions d’alemanys després de la reestructuració de fronteres que va suposar els tractats de pau i que Hitler considerava la gran Alemanya. No s’ha d’oblidar tampoc que França i Txecoslovàquia tenien un acord d’ajuda mútua en cas d’agressió. En mig d’una gran tensió internacional, Hitler va convocar el primer ministre britànic Chamberlain, el president del govern francès Daladier i el líder feixista italià Mussolini a una conferència a Munic el 29 de setembre de 1938. La Conferència de Munic, malgrat que Chamberlain i Daladier fossin rebuts com herois per evitar la guerra, va suposar una victòria sense guerra pel líder alemany i la seva popularitat no parava de créixer. Per als txecs, l’Acord de Munic va significar una sentència de mort. “El territorio checo sería ocupado por etapas [...], y las nuevas fronteras del estado checo serían garantizadas internacionalmente”. (Joll 1976: 429) Però res de tot això es complirà, i el març de 1939 Hitler envaeix i ocupa tot Txecoslovàquia.

La desaparició de Txecoslovàquia com a estat va demostrar que Hitler no compliria cap de les seves promeses, i llavors sí que les democràcies occidentals van començar a preparar-se per a la guerra. L’agost de 1939 l’opinió pública internacional va quedar commocionada en conèixer el pacte de no-agressió entre Alemanya i l’URSS. Els dos grans enemics ideològics s’havien posat d’acord per envair Polònia i repartir-se-la; també van establir el dret de l’URSS sobre Finlàndia, els països bàltics i Bessaràbia. L’URSS es comprometia a no intervenir en cas de conflicte entre Alemanya i Polònia i entre Alemanya i les democràcies occidentals. Les caricatures aparegudes a la premsa francesa i britànica sobre aquest estrany matrimoni són una mostra de la perplexitat que va causar aquest pacte, que tenia una part pública però guardava el secret sobre les clàusules més perilloses per a la pau. Polònia seria la propera víctima, i l’inici d’un gran conflicte europeu semblava imminent. Uns mesos abans, al març de

1939, Chamberlain havia garantit l'ajuda a Polònia, en cas que la seva independència fos amenaçada.

L'1 de setembre l'exèrcit alemany envaïa Polònia, amb l'excusa de recuperar el corredor de Danzing, que el Tractat de Versalles havia entregat a Polònia. El dia 3 de setembre França, Gran Bretanya i alguns països de la Commonwealth van declarar la guerra a Alemanya. La guerra havia retornat a Europa.

La Segona Guerra Mundial (1939-1945), el segon conflicte europeu en una generació, va comportar una quantitat enorme de pèrdues humanes i econòmiques i va posar en evidència l'horror a què podien arribar els països civilitzats. El conflicte va començar amb la invasió de Polònia per part de l'exèrcit alemany; poca resistència va poder oferir l'exèrcit polonès a la màquina de guerra alemanya. La *blitzkrieg* (guerra llampec) havia estat un èxit. Al front occidental, a la frontera entre França i Alemanya, hi havia una estranya tranquil·litat.

L'abril de 1940 Noruega i Dinamarca van ser conquerides amb molta rapidesa. Pel maig Països Baixos, Bèlgica i Luxemburg també van caure. Però seria l'atac i la derrota de França els dos fets que van demostrar definitivament que aquesta guerra no seria com l'anterior. El 13 de juny de 1940 les tropes nazis desfilaven pels carrers de París i França signava l'armistici el dia 22, en el mateix vagó que s'havia signat el del 1918, però ara la situació era completament diferent. França va quedar dividida en dues zones: el nord va ser ocupat per Alemanya i el sud era governat pel règim de Vichy presidit pel mariscal Pétain. La Itàlia de Mussolini va entrar al conflicte: va atacar Grècia, va ocupar Albània i va atacar els anglesos al nord d'Àfrica.

Igual que durant les guerres napoleòniques, només quedava el Regne Unit davant l'amenaça alemanya. Els EUA, malgrat continuar sent neutrals, van aprovar l'anomenada Llei de Préstec i Arrendament (*Lend-Lease*), que oferia ajudes als països que estiguessin en guerra contra l'Eix (Alemanya-Itàlia-Japó). Per als britànics havia de començar un dels exercicis de resistència de la població civil que mai s'havia vist: la Batalla d'Anglaterra, els bombardeigs massius sobre les principals ciutats del país com a pas previ de la invasió per mar, fet que mai es va arribar a produir.

A començament de 1941 Hongria, Romania, Eslovàquia i Bulgària es van convertir en estats satèl·lits d'Alemanya i Iugoslàvia va ser envaïda i va desaparèixer com a Estat. Amb una URSS neutral, Hitler era l'amo d'Europa.

El mes de juny va començar l'operació Barba-Roja, és a dir, la invasió de l'URSS. Tres milions de soldats en un front d'uns 3.000 quilòmetres: Leningrad va quedar encerclada, Kíiv

va ser ocupat, i l'exèrcit nazi fins i tot va arribar a les portes de Moscou, on l'arribada de l'hivern i l'Exèrcit roig van paraitzar l'ofensiva. El 7 de desembre del mateix any es va produir l'atac japonès a la base nord-americana de Pearl Harbor, i l'endemà els EUA van declarar la guerra al Japó.

L'entrada de l'URSS, dels EUA i del Japó a la guerra va suposar la mundialització del conflicte i la configuració definitiva dels dos bàndols enfrontats: d'un costat, els aliats (Regne Unit, França, l'URSS i els EUA) i, de l'altre, l'eix (Alemanya, Itàlia i el Japó). El conflicte no va finalitzar fins al 1945, però l'any 1942 va suposar un punt d'inflexió i l'inici del gir que va portar a la derrota de l'eix.

El 1942, les derrotes de l'Eix van ser decisives. Al front oriental, la Batalla de Stalingrad va suposar la primera gran derrota de l'exèrcit alemany i l'inici de l'ofensiva soviètica cap a l'oest. A finals de 1944, els soviètics havien ocupat Romania, Bulgària i havien arribat a Hongria i Varsòvia. Iugoslavia i albanesos havien aconseguit expulsar els alemanys dels seus territoris. Al nord d'Àfrica els britànics van frenar l'ofensiva alemanya a El Alamein, a prop d'Alexandria (octubre 1942). A finals de 1942, el desembarcament anglo-americà al nord d'Àfrica va permetre que el maig de 1943 les forces de l'Eix fossin expulsades del territori. El control del nord d'Àfrica pels aliats va possibilitar el desembarcament anglo-americà a Sicília i al sud d'Itàlia, tot i que la ràpida reacció alemanya entrant a Itàlia va retardar l'alliberament de Roma fins al juny de 1944.

El 6 de juny de 1944 un milió de soldats americans i britànics creuaven el canal i arribaven a les costes franceses: és el desembarcament de Normandia. L'assalt a l'anomenada *Festung Europa* (fortalesa europea) havia començat. Malgrat la forta resistència alemanya, París va ser alliberada el mes d'agost i els Països Baixos al setembre. El camí cap a Alemanya estava obert. D'una banda, l'exèrcit soviètic avançava per l'est: a començament de 1945 van arribar al riu Oder, a seixanta quilòmetres de Berlín. D'altra banda, els anglo-americans avançaven per l'oest i el febrer de 1945 van arribar al riu Elba, a noranta quilòmetres de la capital alemanya.

El somni nazi s'esvaïa. Però Hitler no ho acceptava: "y pese a todo, para empezar, Hitler seguía haciendo planes militares e impartiendo órdenes como si todavía pudiese dominar los acontecimientos". (Bullock 1994: 1430)

En abril de 1945, Hitler no sólo había perdido ya el control sobre los acontecimientos, sino que tenía enormes dificultades para entender lo que estaba sucediendo. Había dejado de mostrar cualquier comprensión de la situación. (Bullock 1994: 1439)

Hitler, tancat al búnquer de la Cancelleria, podia sentir els canons soviètics, i va ordenar un últim i inútil contraatac al general Steiner per alliberar la ciutat. Un cop es va adonar que tot ja estava perdut, es va negar a abandonar la ciutat. Eva Braun va decidir acompanyar-lo, igual que Goebbels, que va lligar el seu final i el de la seva família al Führer. La nit del 26 d'abril els soviètics van començar a bombardejar la Cancelleria i ell continuava donant ordres de mobilització d'unes forces que només existien a la seva imaginació. El dia 30 d'abril es va tancar amb la seva esposa Eva a les seves habitacions privades. Ell es va suïcidar, mentre que Eva Braun es va enverinar.

Desafiando los obuses rusos que caían sobre la Cancillería, el ayudante de campo de Hitler, su ayuda de cámara y su chofer rociaron los cadáveres de gasolina y luego les prendieron fuego [...]. Después arrojaron los restos calcinados sobre una lona y los cubrieron de tierra. Habían pasado exactamente doce años y tres meses des del día en que Hitler había salido al balcón a contemplar a las multitudes que lo aclamaban como canciller del Imperio alemán. Y esa misma noche, un soldado soviético colocaba la bandera roja de la victoria en lo alto del Reichstag. (Bullock 1994: 1451)

Berlín va capitular el 2 de maig de 1945, i entre els dies 7 i 8 de maig es va signar la rendició incondicional d'Alemanya. El III Reich havia sobreviscut únicament una setmana la mort del fundador. La guerra a Europa s'havia acabat.

6.4 La guerra al Pacífic

L'atac japonès a Pearl Harbor havia obert un nou escenari de guerra al Pacífic. Fins al 1942, qui va portar la iniciativa va ser l'exèrcit imperial japonès. Després de Pearl Harbor, van atacar les Filipines, Guam, Midway, Hong Kong, Singapur, Java, Nova Guinea, Birmània i també amenaçaven Austràlia... Res i ningú semblava poder aturar-los. A mitjan 1942 els esforços dels EUA van aconseguir frenar el progrés japonès. A poc a poc aniran recuperant el territori perdut. Victoriosos a Guadalcanal, van reconquerir Nova Guinea, les Illes Salomon, Gilbert i Marshall, les Marianes i les Filipines. Cada cop l'exèrcit nord-americà estava més a prop de

l'arxipèlag japonès. Els EUA van intensificar els bombardeigs sobre les principals ciutats japoneses i els centres industrials, però el Japó es defensava i la rendició es veia encara lluny. És en aquest moment que el president dels EUA, H. S. Truman, va prendre la decisió d'ordenar el llançament d'un nou tipus de bomba. El 6 d'agost de 1945 Hiroshima va ser l'objectiu de la primera bomba atòmica. Tres dies més tard va caure una altra bomba sobre Nagasaki, encara més potent que l'anterior. El Japó va demanar la pau i el 2 de setembre de 1945 es produïa la capitulació japonesa. La guerra s'havia acabat.

7. PAUL SCHMIDT: L'INTÈRPRET DE HITLER

7.1. Origen i formació

Schmidt va néixer a Berlín el 23 de juny de 1899 (i va morir a Munic el 21 d'abril del 1970). Va estudiar idiomes moderns a la prestigiosa Universitat Humboldt de Berlín, i ell mateix afirma que els va aprendre de forma “artificial”, sense pares bilingües o infàncies arreu del món, a diferència de la majoria dels seus futurs companys intèrprets de les primeres conferències internacionals.

L'any 1917 el van reclutar per la Primera Guerra Mundial i va ser enviat a la regió de la Selva Negra per iniciar el servei militar. Aquell any, vestit amb un uniforme gris dissenyat per no fer-los veure tant la cara d'infants a la majoria de reclutats, aturava les masses protestants a la ciutat de Mannheim. No va ser fins la primavera del 1918 que se'n va anar a la guerra real. A l'exèrcit, Schmidt usava una metralladora alemanya contra francesos, britànics, americans i portuguesos. El futur intèrpret va ser precisament part de l'exèrcit que va ensopegar amb el contraatac iniciat el 15 de juliol de 1918 per Ferdinand Foch, comandant dels exèrcits aliats, llavor de la derrota alemanya en aquest primer conflicte mundial. Uns mesos després, Schmidt va ser ferit durant l'ofensiva de Meuse-Argonne mentre escoltava les línies enemigues americanes ja que parlava anglès. Com que havia batallat a primera línia, se li va atorgar la Creu de Ferro. Aquesta distinció li va permetre conèixer molts britànics i americans i fins i tot treballar en un diari americà a Berlín posteriorment. La guerra va ser el punt de partida de la formació de l'intèrpret de Paul Schmidt. (Baigorri 2003: 164)

Abans de la Primera Guerra Mundial, el francès era la llengua per excel·lència de la diplomàcia i cada diplomàtic la dominava. Però tot va canviar després de 1918: es va considerar que precisament aquesta “diplomàcia secreta” havia estat una de les causes principals del conflicte mundial (Schmidt 2016: 19). Ja no s'enviava els diplomàtics a les conferències internacionals, sinó que els encarregats de les negociacions eren els mateixos primers ministres o presidents, o els ministres d'Afers Exteriors, que normalment no parlaven cap llengua estrangera a excepció de la pròpia. A causa d'això, després de la Conferència de Gènova del 1921, el Ministeri d'Afers Exteriors alemany va començar a oferir uns cursos pioners per formar intèrprets de conferència. Cal recalcar que en aquella època no existia cap escola per intèrprets.

Schmidt va ser un dels seleccionats de la Universitat Humboldt, fet que li va permetre completar el curs, especialitzat sobretot en l'eficient presa de notes. El juliol de 1923 es va estrenar com a intèrpret en un conflicte de dret internacional entre el Reich i França al Tribunal Internacional de Justícia a la Haia, als Països Baixos. L'agost de 1923 Schmidt es va graduar de la Universitat i va entrar a treballar al Servei de Llengües del Ministeri d'Afers Exteriors, feina que li va permetre conèixer diversos cancellers alemanys i, finalment, Adolf Hitler.

Com podem veure, Schmidt no provenia de família bilingüe i no tenia cap característica de la majoria dels primers intèrprets de la Societat de Nacions als quals ens hem referit prèviament. Schmidt simplement tenia una gran capacitat per a memoritzar informació i per als idiomes, els quals va aprendre a la universitat artificialment. L'any 1935 Schmidt també ens revela a les memòries que un dels seus objectes més preuats era la ràdio portable: gràcies a aquesta eina, cada matí escoltava les notícies angleses i franceses per repassar les estructures gramaticals adequades de les seves dues llengües de treball per després utilitzar-les de manera correcta i natural quan interpretava (Schmidt 2016: 39). A més a més, així també estava informat dels esdeveniments de l'època, fet que li donava més confiança quan treballava.

Cal destacar també que fins a la Conferència de Munic de 1938, cada vegada que Hitler es reunia amb algun personatge d'arreu d'Europa, els visitants mai no portaven els seus propis intèrprets, ja que Paul Schmidt era l'encarregat de la interpretació. Ni tan sols els francesos o els britànics. A més, Schmidt també redactava l'acta de la reunió, que Hitler revisava i que posteriorment es publicava com a versió oficial. Hitler opinava que Schmidt era extremadament neutral, com li va comunicar a Chamberlain l'any 1938.

Per anomenar algunes de les conferències internacionals en què Schmidt va interpretar, ens podem referir al Tractat de Locarno l'any 1925 o a la conferència internacional del desarmament de l'any 1932 a Ginebra, entre moltes altres.

7.2. Tasques lingüístiques

Paul Schmidt va dur a terme tota mena de tasques relacionades amb les llengües que controlava: alemany, anglès i francès.

En termes d'interpretació, majoritàriament va practicar la interpretació consecutiva, tal com marcava el cànon de l'època. En la majoria de casos, interpretava bilateralment.

Schmidt no només va treballar exclusivament per a Hitler, sinó també per als seus dirigents nazis més pròxims i altres personatges alemanys. Per exemple, va interpretar per a Hermann Göring, futur ministre del Reich, quan l'acompanya a l'enterrament de Marshal Pilsudski, cap d'estat de la segona república polonesa, el maig del 1935. És allí on Göring es reuneix amb Pierre Laval, ministre d'Afers Exteriors francès, per dialogar sobre el tractat franco-soviètic d'assistència mútua.

Interpretava tant en les conferències internacionals més formals com en simples conversacions entre coneguts o amics. Un exemple en són les trobades entre el britànic Londonderry, antic cap del ministeri de l'aviació britànica, i Göring, cap del ministeri de l'aviació alemanya. Aquest parell d'homes tenien un interès comú, a part dels avions: la caça. Acostumaven a trobar-se a Karinhall, la casa de camp de Göring als afores de Berlín. Schmidt comenta a les memòries que va haver d'aprendre nou vocabulari de caça per poder interpretar les seves converses sobre bisons, ants i cérvols, però que, per sort, gràcies a l'experiència interpretant a la Conferència de Desarmament, ja coneixia el vocabulari de l'aeronàutica de l'època. (Schmidt 2016: 64)

A vegades també havia d'interpretar en espectacles polítics de cara a la població, com quan Mussolini va visitar Alemanya el setembre del 1937 per demostrar públicament la solidaritat entre les dues nacions feixistes. Schmidt va interpretar diversos personatges dins dels famosos, nous i ràpids trens que s'havien construït en l'època. També participava en situacions més tècniques, com quan va interpretar per a un dels constructors dels trens alemanys davant d'una delegació britànica dirigida per Lord Wolmer el 30 de setembre de l'any 1937. Algunes de les seves interpretacions més característiques fora de l'ambient polític o nacional van ser amb diverses famílies reials, com el duc i la duquessa de Windsor en el seu viatge per Alemanya l'any 1937. En aquella ocasió, de cara a la duquessa, Schmidt va practicar el *chuchotage*, ja que el duc podia parlar alemany.

Schmidt, com a intèrpret del dictador de Hitler, no només interpretava, sinó que tenia adjudicades un gran nombre de tasques lingüístiques. Traduïa extensament: el febrer de 1935, per exemple, va traduir la nota del govern alemany dirigida a França i el Regne Unit (i per tant, traduïda a l'anglès i francès) en què es convidava els dos poders aliats a debatre el rearmament alemany, entre altres temes que provocaven un sentiment d'alarma a l'Europa de l'època, fet que va dur a la primera interpretació de Schmidt sota els ulls atents de Hitler. Un altre bon exemple és la proposta de pau del Führer l'abril de 1936: la va haver de traduir

a correu al Ju-52, l'avió que sempre utilitzaven per volar de Berlín a l'aeroport de Croydon a Londres, amb la fidel companyia de la seva màquina d'escriure, ajudat per la secretària de Ribbentrop, que havia estudiat per ser intèrpret a Heidelberg, un altre signe de la necessitat i auge de la interpretació de l'època. També havia traduït a la vista certs documents importants, com va ser el cas de les negociacions anteriors a la Conferència de Munic (més detallades en les properes pàgines).

És rellevant destacar que Schmidt, quan va acompanyar Göring a França per trobar-se amb Pierre Laval l'any 1935, va actuar com una mena de "memòria institucional" (Baigorri 2000: 202). Atès que l'intèrpret havia conegut el ministre d'Afers Exteriors quan treballava per l'antic primer ministre Stresemann uns anys abans, va informar Göring de les impressions que tenia del personatge públic i va facilitar el camí de les negociacions.

També tenia alguna tasca més extralingüística: com a intèrpret en cap del Servei de Llengües del Ministeri d'Afers Exteriors, Schmidt, en plena aliança entre Alemanya i la Itàlia feixista, cercava traductors adients cap a l'italià, ja que sovint havien de traduir documents importantíssims a última hora i ràpidament.

8. ESDEVENIMENTS PRINCIPALS COM A INTÈRPRET DE HITLER

8.1. Primera reunió (1935)

A començaments del 1935, la principal preocupació de Hitler eren les relacions amb les potències occidentals i la qüestió del rearmament d'Alemanya. El Tractat de Versalles els havia imposat unes clàusules molt dures (abolició del servei militar, restricció de l'exèrcit a cent mil homes, desmilitarització de la Renània...) i, després de dos anys al poder, eren molts els que consideraven que havia arribat el moment de revocar aquest tractat. El tema clau era l'ampliació de les forces armades, a més d'eliminar qualsevol altra restricció. Aquesta qüestió preocupava especialment al govern anglès i francès que, en un comunicat del 3 de febrer de 1935, van negar el rearmament d'Alemanya. La resposta alemanya va ser convidar Sir John Simon, ministre d'Afers Exteriors britànic, i Lord Antony Eden a visitar Hitler a Berlín el dia 7 de març. Hitler, en un exercici de marrulleria política, va emmalaltir i la visita es va haver de posposar. En els dies següents Alemanya anunciava l'existència d'una força aèria, el restabliment del servei militar obligatori i la creació d'un exèrcit de més de mig milió de soldats. El Tractat de Versalles havia quedat liquidat. Finalment, Simon i Eden van visitar Hitler a finals de març, excepcionalment preocupats pel creixement de la Luftwaffe, l'exèrcit aeri alemany. La seva actitud negociadora i flexible davant les demandes alemanyes va fer veure a Hitler la voluntat britànica d'arribar a acords i, per tant, va demostrar la seva debilitat davant la inflexibilitat del Führer.

El 25 de març del 1935 Schmidt va interpretar per primer cop per a Adolf Hitler. L'intèrpret es va sorprendre que el cridessin, ja que a Hitler no li feia gaire gràcia el Ministeri d'Afers Exteriors. Anteriorment, qui havia fet d'intèrpret en les seves negociacions personals era algun nacionalsocialista de confiança. Tot i això, com que aquella reunió amb els dos britànics era tan important, el Ministeri d'Afers Exteriors va aconseguir convèncer el govern perquè Schmidt, acompanyant el ministre von Neurath, interpretés la conversa representant el Ministeri.

Era el primer cop que Paul Schmidt veia el Führer en persona. Durant el primer matí de la visita a la Cancelleria alemanya, Schmidt va interpretar discursos d'entre quinze i vint minuts del dirigent alemany, que va ser pràcticament l'únic que parlava en la reunió. Quan Hitler observava que els seus oients perdien interès, demanava la interpretació. Schmidt el considera un home amb una gran fraseologia, d'expressions clares, molt segur dels seus arguments i afirma que no era complicat traduir el seu discurs a l'anglès. A més, destaca que

tot i que tenia una llibreteta davant seu, no la va utilitzar i que no portava cap mena de nota. Al nostre protagonista el sorprèn el seu caràcter, tal com afirma en les memòries:

He was certainly not the raging demagogue I had half expected from hearing him on the radio, from his ruthless measures or his supporters in brown shirts and riding breeches "in action" on the streets of Berlin. (Schmidt 2016: 32)

Aquella mateixa nit es va celebrar un sopar per als dos britànics amb la majoria del govern del Reich present, en el qual Schmidt es va asseure al costat de Hitler i també interpretava mentre el Führer menjava. Schmidt comenta, amb un toc d'humor, que en aquell moment encara no havia après a menjar i interpretar alhora i que, per tant, s'havia quedat amb gana. Com a reflexió d'aquests primers dos dies interpretant per al dictador alemany, Schmidt opina que a Hitler no li agradaven les preguntes directes i concretes en trobades internacionals; preferia preguntes generals, perspectives històriques i especulacions filosòfiques, ja que així creia que les seves intencions reals no es revelarien tan fàcilment. (Schmidt 2016: 39)

8.2. Les olimpíades (1936)

L'any 1931 el Comitè Olímpic Internacional (COI) havia concedit la realització dels jocs olímpics a Alemanya, els d'estiu a Berlín i els d'hivern a Garmisch-Partenkirchen. Aquests jocs havien estat concedits a una Alemanya democràtica (República de Weimar). El canvi de règim el gener de 1933, amb el nomenament de Hitler com a Canceller i l'arribada dels nacionalsocialistes al poder, no va suposar cap canvi en la designació i el nou règim va veure l'organització dels jocs com una oportunitat d'ensenyar al món allò de què era capaç aquesta nova Alemanya.

Es van construir nombroses instal·lacions esportives, amb un espectacular estadi per a més de cent mil espectadors. Hi van participar quaranta-nou països. Altres, com l'URSS i Espanya, van decidir boicotejar els jocs, al·legant motius polítics. Tot i que el país amfitrió va encapçalar el medaller, per satisfacció del Führer, aquests jocs han passat a la història del moviment olímpic com els jocs de Jesse Owens, l'atleta nord-americà guanyador de quatre medalles d'or i que amb les seves gestes va refutar els mites nazis sobre la superioritat d'unes races sobre altres. A Barcelona s'havien organitzat per a l'estiu de 1936 uns jocs olímpics

alternatiu, l'Olimpíada Popular, com una protesta antifeixista als jocs de Berlín. L'esclat de la Guerra Civil va fer-ne impossible la realització.

Les olimpíades, esdeveniment esportiu en què es van reunir milers de persones d'arreu del món a Berlín l'agost del 1936, va provocar una gran demanda d'interpretació. Schmidt ens explica que necessitaria un llibre sencer per a narrar totes les converses que va interpretar durant aquells dies per a Hitler, Göring, Goebbels o altres dirigents nazis (Schmidt 2016: 61). A més, tot i que el març del 1938 hi havia hagut temors de guerra imminent a causa de la remilitarització alemanya de Renània, a les olimpíades no es va veure cap rastre d'aquest sentiment. La majoria d'oradors als quals Schmidt va interpretar afirmaven que admiraven el Führer i els seus esforços per mantenir la pau. "Those days seemed to me a virtual apotheosis of Hitler and the Third Reich." (Schmidt 2016: 62)

Per a Schmidt, les olimpíades van significar una marató laboral. En un matí especialment ocupat, va començar interpretant per a Göring quan donava la benvinguda al comitè olímpic a l'Altes Museum i just després, transportat en un cotxe de policia per poder arribar a temps, va aparèixer a les reunions de Hitler amb les delegacions estrangeres a la Cancelleria. L'endemà, Schmidt intentava sopar mentre treballava a la "Nit Italiana", una vetllada organitzada per Goebbels a la Pfaueninsel amb un miler d'invitats, la meitat dels quals no eren alemanys. Aquí Schmidt va participar en discursos, brindis i converses individuals potser en un dels ambients més internacionals, però més informals. Quan es van acabar les olimpíades, el nostre professional va dormir dos dies seguits.

8.3. La Conferència de Munic (1938)

L'annexió d'Àustria al Reich el mes de març de 1938 va preocupar molt al govern txec. Per a Hitler l'estat txec era una creació artificial del Tractat de Versalles i la situació de tres milions d'alemanys a la zona dels Sudets, ara txeca, era l'excusa perfecta per a actuar. La tensió va anar augmentant tot l'estiu de 1938, igual que les pressions sobre el govern txec. En els mítings de Nuremberg a principis de setembre, Schmidt comenta que mai no havia traduït tant sobre la guerra o sobre el perill de la guerra (Schmidt 2016: 98). En aquest context, el 15 de setembre de 1938, el primer ministre britànic Chamberlain va visitar Hitler a Berchtesgaden, el refugi alpí de Hitler a Baviera. El tema del dia seria la pau o la guerra.

"Of course, Herr Schmidt must be there as interpreter, but as an interpreter he is neutral and forms part of neither group". (Schmidt 2016: 100) Així descriu Hitler la figura de

Paul Schmidt quan Chamberlain li va preguntar si parlarien ells dos sols o acompanyats dels seus consellers. Va ser aquest el començament d'unes negociacions que van acabar en la històrica Conferència de Munic. En plena negociació, Hitler va explotar amb la crisi dels Sudets, i va exclamar que Edvard Benes, el president de Txecoslovàquia, era el que imposava la força als alemanys de la regió dels Sudets. Aquest és el primer moment que Hitler va utilitzar l'expressió alemanya "*so oder so*" (d'una manera o altra). Schmidt indica que aquesta seria una expressió de gran perill, ja que, tot i que ell la va traduir de manera correcta, en un futur per a Hitler sempre significaria que o l'altra part es rendia o Hitler aplicaria la força, envairia o aniria a la guerra (Schmidt 2016: 101). D'aquesta trobada va quedar evident que els britànics farien el que calgués per no anar a la guerra.

El 22 de setembre es van tornar a reunir, aquest cop a Godesberg (Renània). És en el transcurs d'aquesta reunió que Hitler va escriure una nota en què explicava per què no podia acceptar només el reconeixement del dret d'autodeterminació de la població alemanya dels Sudets, sinó que el que Alemanya desitjava i necessitava era la seva realització (Schmidt 2016: 106). Aquesta carta anava dirigida a Chamberlain, i com que era llarga (Hitler es va esplaïar quatre o cinc pàgines) i, a més, no hi havia temps per a traduir-la en paper, ja que era un moment d'alta tensió durant les negociacions entre el primer ministre britànic i el Führer, Schmidt va ser l'encarregat de portar la carta personalment al britànic (perseguit pels periodistes que investigaven si realment hi hauria guerra o no) i de traduir-li verbalment (a la vista). Ell mateix afirma que li va costar vora una hora traduir tota la carta i que va haver d'afegir algunes explicacions verbals. El mateix dia, 23 de setembre de 1938, una mica abans de les onze de la nit, Schmidt va tornar a traduir a la vista davant dels atents ulls de la delegació britànica i el govern alemany: aquest cop el memoràndum que explicitava les propostes de Hitler de cara al govern txecoslovac i als alemanys que vivien a la regió dels Sudets. Ho va traduir de l'alemany a l'anglès.

També va traduir a la vista de nou la nota que Hitler va rebre en el curs de la reunió informant que el president Benes havia mobilitzat les tropes a Txecoslovàquia, fet que va crear una gran tensió, ja que tots els presents pensaven que llavors sí que començava la guerra davant l'amenaça txecoslovaca, perquè Hitler decidiria actuar al moment com a resposta. Però el Führer va decidir no mobilitzar cap tropa mentre les negociacions continuessin i Chamberlain seguís en territori alemany (Schmidt 2016: 109). Les exigències alemanyes eren tan grans, que no es veia altra resposta que la guerra, però un cop més es va trobar una solució

i les dues nacions van acordar un memoràndum (que primer havia estat considerat com un ultimàtum per part dels britànics) per presentar al govern de Txecoslovàquia.

El 26 de setembre Txecoslovàquia va anunciar que rebutjava el memoràndum, fet que va fer explotar la fúria de Hitler, que va advertir que, si no acceptaven les seves condicions abans del 28 de setembre, envairia el territori dels Sudets. Finalment, gràcies a l'actuació de l'ambaixador francès François-Poncet i el fet que Mussolini seria l'encarregat d'intercedir en la qüestió dels Sudets en una conferència internacional, Hitler va acceptar convocar una reunió a Munic, coneguda com la Conferència de Munic, el 29 de setembre de 1938, que va suposar la liquidació de l'estat txec i un nou triomf per al cap del Tercer Reich.

A Munic s'hi van reunir Alemanya, Itàlia, el Regne Unit i França; curiosament ni els txecs ni els soviètics hi van ser convidats. I és en la reunió final a Munic, concretament el 29 de setembre de 1938, en què Schmidt ja no només va interpretar a dos idiomes, sinó als tres que dominava: a l'alemany, al francès i a l'anglès. Ens comenta també que moltes vegades va ser interromput a mig discurs. Normalment l'interrompia la persona per la qual estava interpretant, però Schmidt, mostrant altre cop perquè era un magnífic intèrpret, demanava acabar la traducció, perquè sabia per experiència que, a vegades, una traducció no acabada provocava que els altres participants perdessin el fil de la conversa (Schmidt 2016: 116). Els altres companys intèrprets de la Conferència també li van comentar, amb ironia, que la discussió amb els Grans Quatre (*Big Four*) semblava una classe desorganitzada i, Schmidt, el professor que intentava posar ordre.

El famós Acord de Munic es va acabar signant entre les dues i les tres de la matinada del 30 de setembre de 1938. La proposta de Mussolini, el mediador, sobre la resolució de la crisi dels Sudets, però, no es va portar a la taula de negociació fins que es va traduir als tres idiomes de la Conferència. I altre cop Hitler va demostrar el seu poder: França i el Regne Unit havien cedit part del territori d'un aliat de França per la pressió i el temor que causava el Führer a tota Europa. Decebuts, van rebutjar l'oferta per sopar de Hitler mentre els experts legals acabaven de formular l'Acord. Només Mussolini i els seus acompanyants, aliats feixistes, s'hi van quedar.

L'endemà, 30 de setembre, Chamberlain es va reunir amb Hitler al seu apartament privat. El Regne Unit va tornar a arrossegar-se i va estirar una altra mà per la pau europea. El país britànic, segons el seu primer ministre, considerava que l'Acord de Munic i l'Acord Naval eren un símbol del desig de pau de rebuig de la guerra entre els dos països per part de les illes

britàniques i del Tercer Reich. Així, van acordar que el mètode de consulta o negociacions seria la manera de resoldre qualsevol mena de qüestió que pogués afectar els dos països en un futur per així assegurar la pau a Europa. Schmidt va traduir aquestes frases de manera lenta i amb èmfasi perquè Hitler s'adonés de l'esforç monumental de Chamberlain (Schmidt 2016: 118). El Führer va firmar, sí, però amb certa reluctància.

El poble alemany, en veure el cotxe de Chamberlain i Daladier per Munic, va celebrar públicament que s'havia evitat la guerra. Semblava que s'havia acabat la por d'un nou conflicte perquè s'havia firmat l'Acord de Munic. Però aquest no en va ser el final: només dues setmanes després, el 9 d'octubre, a Saarbrücken, Hitler afirmava que Alemanya havia d'estar atenta a la possibilitat de guerra. I els alemanys es van adonar, Schmidt inclòs, que la pau no era a l'horitzó.

La Conferència de Munic havia estat el gest final dels països democràtics occidentals de cara a Hitler, però en realitat va significar acatar als desitjos del Führer si analitzem els resultats de la Crisi dels Sudets. I com Chamberlain afirmava en una carta del 2 d'octubre del mateix any, l'Acord de Munic havia estat "a last desperate grab for the last haulm of grass at the edge of the abyss". (Schmidt 2016: 120) Hitler havia tornat a triomfar:

El 1 de octubre, tal como había prometido y exigido Hitler, las tropas alemanas ocuparon los Sudetes. Los acuerdos de Munich otorgaron a Hitler la esencia de lo que había exigido en Godesberg. (...) Sustentado en una victoria sin guerra (...) el prestigio de Hitler alcanzó nuevas cotas de popularidad en Alemania. (Bullock 1994: 977)

L'any següent, el 15 de març de 1939 Hitler va envair i ocupar la resta de Txecoslovàquia.

8.4. Pacte nazi-soviètic (1939)

"I have no further interest in the Czech State; this I can guarantee. We do not want any Czechs." (Schmidt 2016: 130) Tot i això, el Führer volia liquidar el país txec. Schmidt ens explica a les seves memòries que creu que és perquè tenia sang txecoslovaca.

Hitler va ordenar que l'exèrcit alemany traspasés la frontera txecoslovaca el 15 de març de 1939. I aquella mateixa matinada, el president i el ministre d'Afers Exteriors txecoslovacs van visitar el cap del partit nazi a Berlín per intentar trobar alguna solució a la

greu situació. La reunió, però, només va finalitzar amb la creació del Protectorat de Bohèmia i Moràvia amb una altra clara victòria de Hitler. Schmidt va ser l'encarregat d'escriure la declaració en la qual el partit nazi anunciava arreu del món que l'Estat txecoslovac queia a les mans del III Reich per mantenir la pau europea. (Schmidt 2016: 130)

Després de l'agressió contra l'Estat txecoslovac, el 21 de març el govern nazi anunciava l'ocupació del districte de Memel, a la frontera entre la Prússia oriental (territori alemany que havia quedat separat de la resta pel Tractat de Versalles) i Lituània. Després d'això, pocs ja dubtaven que la propera víctima seria Polònia. El president americà Roosevelt fins i tot va entrar a l'escena europea enviant un missatge a Hitler i Mussolini, en què avisava que tres nacions europees havien perdut la independència, i que, a més, disposava d'informes que afirmaven que hi havia més accions violentes planificades. Chamberlain, després de la seva vergonyosa actuació durant la crisi txecoslovaca, es va posicionar ràpidament: el Regne Unit donava garanties militars a Polònia. Schmidt va traduir les seves paraules pel Führer. Hitler i Mussolini van firmar el 22 de maig de 1939 una aliança formal entre les dues dictadures.

Durant aquells mesos, França i el Regne Unit van intentar negociar un tractat amb l'URSS, per tal d'establir un front comú contra Alemanya. Les negociacions no van arribar a bon port i en un moment determinat del mes d'agost Stalin va decidir que, per als interessos soviètics, era molt millor negociar amb l'Alemanya de Hitler. Els alemanys no van desaprofitar l'avinentosa i van reaccionar ràpidament.

Aquell mes d'agost de 1939, Schmidt va intentar anar de vacances a les Illes Frisones, conscient que durant el pròxim mes de setembre tindria molta feina. Quan va trobar un hotel per passar-hi la nit, de seguida va rebre una trucada del Ministeri d'Afers Exteriors alemany: el necessitaven per a una interpretació; i l'avió del Ministeri ja estava de camí per passar-lo a buscar. (Schmidt 2016: 135) La urgent situació, que exigia els serveis de l'intèrpret, era una reunió entre Hitler i Ribbentrop amb Ciano, el ministre d'Afers Exteriors italià. Aquest darrer va intentar fer veure a Hitler que atacar Polònia només significaria la guerra amb França i el Regne Unit. El Führer no el va escoltar i va continuar amb els seus plans.

Uns dies després va haver de tornar a aturar les vacances: aquest cop s'havia de desplaçar a Moscou amb Ribbentrop per negociar amb Stalin. Schmidt, però, no anava a interpretar, ja que no parlava rus, sinó que la seva funció era simplement redactar els informes sobre el curs de les negociacions. (Schmidt 2016: 137)

El 22 d'agost van pujar al FW 200 Condor direcció Moscou. Tot i això, com que la maleta de Schmidt s'havia perdut i no es podia posar el seu vestit negre, que pràcticament era *conditio sine qua non* a la ciutat russa, no va poder atendre la primera reunió i va perdre l'oportunitat de conèixer Stalin, el gran dirigent de l'URSS. Quan li van retornar l'equipatge, Ribbentrop no li va permetre acompanyar-lo per no haver de presentar una persona nova a Stalin, fet que podria interrompre el curs de les negociacions, i l'intèrpret rus va ser l'encarregat d'escriure els informes:

El 20 de agosto, Hitler pidió a Stalin que recibiera a Ribbentrop y el 22 de agosto éste se encontraba ya en Moscú. Al día siguiente, fue firmado un pacto germano-soviético de no agresión, con una cláusula secreta por la que se definían las esferas de influencia en la Europa Oriental. (Joll 1976: 434)

Amb aquest pacte l'URSS va garantir la neutralitat en cas de conflicte entre Alemanya i les potències occidentals. També van acordar envair Polònia i repartir-se-la, i van establir el dret de l'URSS sobre Finlàndia i els països bàltics. El món va assistir atònit a un pacte que gairebé ningú no va entendre, perquè igual que l'antisemitisme, l'odi als bolxevics era un dels pilars de la ideologia nazi.

I now knew Hitler well enough personally to realize that with Stalin protecting his back he would become still more rash and irresponsible in his foreign policy. [...] By this surprise move in the diplomatic contest Hitler and Stalin had checkmated Britain and France. (Schmidt 2016: 142)

Abans de marxar de Moscou el 24 d'agost, Schmidt va visitar i admirar la Plaça Roja i el mausoleu de Lenin. A causa d'un error, va perdre l'avió de tornada a territori alemany. En intentar buscar una manera de tornar a casa, va descobrir que s'havien suspès les connexions ferroviàries amb el III Reich, però per sort va trobar un avió cap a Berlín. Com que l'avió no estava protegit contra atacs aeris, Schmidt va preparar-se per destruir els papers que duia a sobre perquè no acabessin en mans dels polonesos si havien d'aterrar per emergència. Schmidt reflexiona que perdre l'avió li hauria pogut sortir molt més car si no hagués estat preparat per a interpretar per al Führer en arribar a Berlín, ja que Hitler es dirigia cap a la capital alemanya des de Berchtesgaden.

8.5. Ultimàtums de guerra: Ribbentrop i Henderson

Aquest cop el Regne Unit va reaccionar amb més rapidesa i fermesa: en tornar de Moscou, Schmidt es va trobar la traducció a l'alemany d'una carta del primer ministre Chamberlain dirigida a Hitler en què reafirmava el suport britànic a Polònia. Hitler va contestar que si les tropes britàniques es movien, la Wehrmacht alemanya també ho faria. Durant aquelles setmanes, l'ambaixador britànic Henderson i el francès Coulondre, successor del gran François-Poncet, que havia aconseguit salvar la crisi dels Sudets l'any anterior, entre altres, van intentar convèncer Hitler que el Regne Unit i França protegirien Polònia, però que estaven disposats a dialogar i a fer tot el possible per la pau europea, i que fins i tot moderarien la discussió sobre el conflicte de Polònia. La Cancelleria alemanya aquells dies era un no parar: Schmidt s'hi va estar nit i dia, interpretant les converses entre Hitler i els ambaixadors.

As interpreter and translator I was kept just as busy as I had been the previous year at Munich when the negotiating parties faced each other across a table. (Schmidt 2016: 150)

Mussolini, el gran aliat feixista del III Reich, també va comunicar al Führer que Itàlia no estava preparada per a la guerra, però va acceptar fer veure que s'estava preparant militarment de cara a les potències occidentals.

El 28 d'agost, Hitler va anunciar al Regne Unit que era el moment que Alemanya actués contra Polònia, però que acceptava que l'illa britànica actués de mediatrice entre els dos països i demanava que arribés una delegació de diplomàtics polonesos a Berlín per iniciar negociacions el 30 d'agost, data en la qual els alemanys presentarien la seva proposta respecte a la situació territorial. Òbviament, era més un ultimàtum que res, perquè Polònia només tenia vint-i-quatre hores per a preparar els documents i desplaçar-se a Berlín. La proposta de Hitler de cara a Polònia, que Schmidt i el seu equip van traduir durant el dia següent, era extremadament correcta i evitaria la temuda guerra, ja que les idees que exposava semblaven concebudes per la Lliga de les Nacions i no pel partit nazi.

La interpretació més turbulenta de Schmidt dels seus vint-i-tres anys com a intèrpret va ser justament la conversa entre Ribbentrop i Henderson el 30 d'agost de 1939 a mitjanit. Majoritàriament es van comunicar en alemany, ja que el britànic el parlava bé i el va voler utilitzar per a donar una imatge més simpàtica. Tot i això, la conversa va ser molt més tensa i desagradable del que els dos haurien pogut desitjar.

Henderson, i el Regne Unit consegüentment, opinava que els polonesos no havien tingut temps per a preparar res i que les vint-i-quatre hores que se'ls havia donat no havien estat gens raonables; a més, per tractar la problemàtica territorial polonesa, el III Reich hauria d'haver seguit el procediment normal a través de l'ambaixada polonesa a Berlín. En sentir això, Ribbentrop va intentar justificar-se explicant que els polonesos havien fet tard. Quan el britànic va afirmar que sabien per fonts fiables que Alemanya intentava sabotejar Polònia, Ribbentrop li va respondre amb paraulotes, per les quals Henderson el va reprimir, ja que, segons ell, no eren paraules que es podien utilitzar en diplomàcia. I va ser llavors quan Ribbentrop, tot exaltat, es va aixecar de la cadira, seguit de Henderson. Els dos personatges es van quedar mirant-se fixament, tensos, en una situació que ja no era gens diplomàtica. Schmidt no sabia on posar-se: per convenció teòricament s'hauria d'haver aixecat també, però no sabia com comportar-se en aquelles circumstàncies, i va intentar ignorar-los mirant fixament la seva llibreta.

But to be frank I did not know how an interpreter should behave when speakers passed from words to deeds – and I really feared that they might do so now. I therefore remained quietly seated and pretended to be writing in my notebook. (Schmidt 2016: 154)

Per sort, al cap d'uns minuts els dos homes es van calmar i van continuar les negociacions. Quan Ribbentrop va mostrar el paper amb la proposta de Hitler a l'estil de la Lliga de les Nacions, Henderson va demanar-ne una còpia per portar-la al seu govern, seguint un procediment extremadament normal en aquest tipus de converses. Però Ribbentrop s'hi va negar, afirmant que aquella "oferta" ja no era vàlida perquè la delegació polonesa no havia arribat a temps a Berlín. Aleshores Schmidt es va adonar del joc de Hitler, perquè, si el ministre d'Afers Exteriors alemany passava aquell paper als britànics, era obvi que els polonesos acceptarien la seva proposta ràpidament. I Hitler no ho volia de cap de les maneres. Aquest moment va impressionar extremadament Schmidt, que, per un cop a la vida, va desitjar poder apartar-se de la neutralitat de l'intèrpret, la característica principal de la seva professió, i intervenir en la discussió per intentar evitar la guerra.

As an interpreter, seldom have I regretted so much that I could not intervene in a discussion. The interpreter who say something on his own account is guilty of an unpardonable sin. [...]

and naturally there was nothing for me to do but sit grinding my teeth while a chance of peace was deliberately sabotaged before my eyes. (Schmidt 2016: 155)

Schmidt fins i tot va intentar salvar la situació, i Europa, en un últim intent desesperat: es va quedar mirant fixament Henderson anhelant que el britànic li demanés una traducció a l'anglès de la proposta alemanya. D'aquesta manera, Schmidt ho hauria traduït tan lentament que Henderson hauria tingut l'oportunitat de prendre notes i transmetre la informació al seu govern. Però l'ambaixador no va reaccionar, i la guerra cada vegada semblava més imminent. Posteriorment, Hitler va confirmar davant de Schmidt que la seva proposta a l'estil de la Lliga de les Nacions havia existit només perquè necessitava una coartada: volia que els alemanys estiguessin convençuts que el seu Führer havia fet tot el possible per mantenir la pau. (Schmidt 2016: 155)

Però el destí dels polonesos ja estava escrit, i a tres quarts de sis del matí del dia 1 de setembre, l'exèrcit alemany creuava la frontera amb Polònia.

Henderson va demanar reunir-se amb Ribbentrop el 3 de setembre a les 9 del matí per entregar una nota del govern britànic, però el ministre d'Afers Exteriors alemany no tenia gens de ganes de reunir-s'hi, i va enviar-hi Schmidt. Per la pressió dels dies anteriors, aquell matí Schmidt es va adormir i va haver d'agafar un taxi corrents cap a les oficines del Ministeri d'Afers Exteriors. Va accedir a l'edifici a través d'una entrada lateral mentre veia Henderson entrar per la porta principal, però va arribar-hi a temps. A les 9 en punt va entrar l'ambaixador britànic, que va presentar l'ultimàtum: si a les 11 del matí, hora britànica, no s'havien retirat les tropes alemanyes del territori polonès, el Regne Unit entrava en guerra amb Alemanya. A Henderson li va saber greu lliurar aquest document precisament a Schmidt, perquè en tenia una gran opinió:

I am sincerely sorry that I must hand such a document to you in particular, as you have always been most anxious to help. (Schmidt 2016: 158)

Quan els seus companys del Ministeri van demanar a Schmidt què havia passat, simplement els va contestar que la classe s'havia acabat, fent referència a les reunions dels *Big Four* com a Munic, en les quals l'intèrpret havia intentat posar una mica d'ordre en les seves acalorades discussions. Un Führer immòbil i callat durant una bona estona va rebre el

document. Coulondre va repetir les accions de l'ambaixador britànic unes hores més tard. Ni l'un ni l'altre no van tenir resposta dels alemanys.

El Gobierno británico fuertemente presionado, tanto en la Cámara de los Comunes como por la opinión pública, declaró la guerra a Alemania el 3 de septiembre de 1939, y los franceses, algo más vacilantes, siguieron su ejemplo unas horas más tarde. (Joll 1976: 435)

Curiosament, quan Schmidt va marxar de Berlín aquella mateixa nit, va ser des de la mateixa andana de l'estació a la qual havia pujat al tren que l'havia portat a la guerra per primer cop l'any 1917 com a soldat.

8.6. Capitulació de França

It seemed to me that my function as an interpreter had come to an end. The language of weapons that must now settle matters between the peoples of the world needed no translation. But in this I proved to be mistaken. (Schmidt 2016: 161)

A la primavera de 1940 les tropes del Reich van desencadenar un atac fulminant a l'Europa septentrional, perquè la indústria de guerra alemanya necessitava el ferro suec. El mes d'abril Dinamarca i Noruega van ser conquerides sense que la intervenció anglesa pogués impedir-ho. El mes de maig va veure la derrota de Països Baixos, Bèlgica, Luxemburg i, el més sorprenent, la capitulació de França. El 20 de juny de 1940, Schmidt va volar a la frontera entre França i Bèlgica per traduir l'armistici francès. L'intèrpret ens explica el funcionament del Servei de Llengües amb detall: hi havia un petit grup de traductors a l'italià, ja que s'havia de traduir la informació per la Itàlia feixista de Mussolini. Schmidt, un geni de l'organització, també s'havia assegurat que un d'ells fos un bon traductor al francès, i havia fet volar de Berlín un altre traductor al francès de reserva perquè, al cap i a la fi, s'havien de negociar unes condicions amb el poble derrotat de França.

Així, van treballar tota la nit del 20 de juny en una petita església francesa il·luminada per espelmes amb l'objectiu de traduir les condicions que Alemanya pretenia imposar a França. Keitel, un mariscal de camp alemany, o el mateix Hitler, anaven visitant el Servei de Llengües durant la nit per assegurar-se que tindrien la traducció a temps o per fer un canvi

d'última hora al text alemany. Finalment, els textos estaven preparats a la matinada del 21 de juny; Schmidt se'n va anar a dormir perquè aquell mateix dia havia d'interpretar durant les negociacions que requerien aquelles traduccions. El van despertar al cap de dues hores corrent, però es van adonar que no podien volar ja que hi havia massa boira, així que ràpidament es van dirigir amb cotxe amb Ribbentrop cap al bosc de Compiègne. Les negociacions es duïen a terme a l'anomenat "vagó de l'armistici", on també s'havia firmat l'armistici alemany l'11 de novembre de 1918. "'Drive as fast as you can", Ribbentrop told the chauffeur, "The interpreter must not be late for armistice negotiations!"' (Schmidt 2016: 180)

Durant el trajecte, Schmidt va poder observar les desastroses i depriments conseqüències de la guerra al territori francès. Tot i així, tenia una mica d'esperança, perquè estaven de camí a unes negociacions d'armistici, de manera que va considerar que potser seria el principi d'una pau millor. Malauradament, no va ser així.

Van arribar a Compiègne als volts de les tres de la tarda. Al vagó hi havia una taula amb cinc o sis cadires a cada cantó per acomodar les dues delegacions. Schmidt va seure al lloc de cap de taula per poder observar tant alemanys com francesos. El mateix Hitler també va assistir a la reunió.

Schmidt va començar traduint al francès el preàmbul de les condicions de l'armistici (Schmidt 2016: 181). Després, el mariscal alemany Keitel va entregar als francesos els textos de l'armistici tant en alemany com en francès, traduccions amb les quals Schmidt i el Servei de Llengües havien estat treballant tota la nit. La delegació francesa va demanar parlar amb el seu govern a Bordeaux, ja que ells no podien prendre cap decisió, i, com el 1918, se'ls va permetre; seguidament, el general francès Huntziger es va posar en contacte per telèfon amb l'oficial Weygand, qui també havia assistit a les negociacions l'any 1918. A Schmidt, se'l va ordenar escoltar d'amagat la conversa amb el govern francès per no tenir cap sorpresa d'última hora.

Les negociacions van continuar durant les següents hores i la major part de l'endemà, però la impaciència de Keitel cada vegada creixia més; així, Schmidt va lliurar un ultimàtum cap a les sis de la tarda: si no acceptaven la seva proposta en la pròxima hora, les negociacions s'acabaven i la delegació havia de tornar al front. Finalment, quan faltaven deu minuts per a les set de la tarda, els derrotats van firmar l'armistici francès. Keitel, en un gest molt humà, va felicitar Huntziger per la gran actuació de l'exèrcit francès i en va valorar altament la seva dignitat.

Schmidt acaba el relat d'aquell dia amb una reflexió personal:

The only reason I regret not having been present as interpreter at the surrender negotiations of 1945 at Reims and Berlin is that I was unable to compare how the respective victors and vanquished of 1940 and 1945 acted on the two occasions. (Schmidt 2016: 183)

La derrota francesa va suposar la divisió del territori: la meitat nord i la costa atlàntica van ser ocupades pels alemanys, i a la meitat sud s'hi va formar el Règim de Vichy, un estat autoritari, presidit pel general Pétain i col·laboracionista amb els nazis. El Regne Unit havia quedat sol davant Alemanya, i Hitler va ser rebut a Berlín el 6 de juliol de 1940 com un autèntic heroi.

Schmidt ens explica també una mena d'interpretació simultània de l'època que va dur a terme per al III Reich. L'intèrpret era conscient que alguns enemics d'Alemanya havien traduït incorrectament alguns discursos o propostes alemanyes i, per tant, va decidir intervenir i traduir-ho ell mateix a l'anglès en directe. Ho va provar per primer cop el 19 de juliol de 1940: Hitler es va dirigir al Reichstag i Schmidt, en un estudi d'una emissora de ràdio, disposava de la traducció a l'anglès (feta per ell mateix) del discurs del seu líder. Primer deixava parlar el Führer i, al cap de dues o tres frases, engegava el seu micròfon, que estava connectat al transmissor, i llegia el text anglès, més ràpidament que el dictador alemany, que sovint havia de parar pels aplaudiments del públic. D'aquesta manera, a les ràdios d'arreu del món es va sentir les dues versions, tant en alemany com en anglès. Aquesta nova tècnica va tenir un gran èxit sobretot als Estats Units i va aparèixer a tots els diaris.

8.7. Trobada amb Franco a Hendaia (1940)

El 20 d'octubre de 1940, Hitler i el ministre Ribbentrop van viatjar al sud de França per entrevistar-se el dia 23 amb el General Franco a Hendaia. Aquesta trobada tenia com a objectiu negociar una possible entrada d'Espanya a la Segona Guerra Mundial.

La reunió es va fer al tren especial de Hitler; els espanyols, també en el seu propi tren, van arribar una hora tard. Abans que comencés, Schmidt ja va sentir Hitler afirmant que no podien prometre cap territori colonial francès a Espanya perquè tenia altres interessos per a

la França de Pétain i, per tant, no volia demanar la cessió de territoris en aquell moment. I així es va iniciar la reunió que acabaria la bona relació entre el Reich i Espanya.

Schmit va descriure Franco de la següent manera:

Short and stout, dark skinned with lively black eyes: in the pictures I had seen of him he had always looked much taller and slimmer. If he were wearing a white burnous, it occurred to me, he might be taken for an Arab. (Schmidt 2016: 191)

Per derrotar definitivament el Regne Unit, per a Hitler era clau el control de Gibraltar i l'Espanya de Franco podia ser una bona aliada per aconseguir-ho. Hitler volia que Espanya entrés a la guerra al gener de 1941 a canvi de Gibraltar, territori que les tropes alemanyes podrien conquerir ràpidament i així aturar l'entrada del Regne Unit al Mediterrani i a l'Àfrica. Tot i això, Franco no ho va acceptar justificant que Alemanya hauria d'entregar a Espanya molt material, tan armamentístic com quantitats de menjar, entre altres, per poder entrar a la guerra. A més, no volia acceptar Gibraltar com un regal dels alemanys: el seu orgull espanyol dictava que els mateixos espanyols havien de capturar la fortalesa. Les peticions espanyoles per accedir a aquesta col·laboració també van ser considerades excessives pels alemanys i la reunió va concloure sense cap acord definitiu. L'endemà Ribbentrop i Schmidt marxaven cap a Bordeaux amb les mans buides: l'excursió a Hendaia havia estat un fracàs, i Ribbentrop només tenia que males paraules per a Franco i Ramón Serrano Suñer, ministre d'Afers Exteriors.

All the way, Ribbentrop cursed the "Jesuit" Suñer and the "ungrateful coward" Franco "who owes us everything and now won't join in with us". (Schmidt 2016: 193)

La premsa espanyola de l'època va divulgar que, gràcies a l'habilitat de Franco, Espanya no va entrar en guerra i el país es va salvar de mals més grans. La documentació alemanya reflecteix que va ser Hitler qui no va acceptar les ambicions territorials de Franco: Gibraltar, el Marroc francès i part d'Algèria.

El dia 24 d'octubre, Hitler i el ministre Ribbentrop es van desplaçar fins a la localitat francesa de Montoire-sur-le-Loir per reunir-se amb el general Pétain. Hitler volia una

participació activa del Règim de Vichy per derrotar els britànics, però Pétain no es va comprometre a res gaire definitiu.

Aseguró a Hitler que se haría todo lo posible para asegurar el orden en los territorios coloniales franceses de África y defenderlos. Podía confirmar el principio de colaboración francesa con Alemania, [...], pero no podía entrar en detalles y necesitaba consultar a su gobierno antes de asumir un acuerdo vinculante. [...] la amplitud de la colaboración francesa dependería de que hubiese por parte de Alemania un tratamiento generoso y de la adquisición de territorio colonial después de que se llegase a una paz definitiva. (Kershaw 1999: 332)

Malgrat aquest poc compromís per part de Pétain, en acabar el conflicte va ser jutjat i condemnat a mort per haver col·laborat amb el règim nazi. Se li va commutar la pena i va morir a la presó l'any 1951. De ser l'heroi de Verdun va esdevenir un exemple de la França col·laboracionista amb els nazis.

El Japó, Hongria, Romania i Eslovàquia es van adherir durant el 1940 a les potències feixistes. Aquell any es va caracteritzar per l'alta activitat diplomàtica arreu d'Europa tot i estar en guerra. Les properes interpretacions de Schmidt, però, canviarien radicalment: ja no hauria d'utilitzar tant vocabulari polític, sinó més aviat armamentístic.

9. LA CAIGUDA DEL III REICH

El 8 de maig de 1945 les potències aliades van acceptar formalment la rendició incondicional del III Reich, considerant-se el Dia de la Victòria a Europa. Aquell mateix dia, els Estats Units, el Regne Unit, el govern provisional de França i l'URSS, les 4 potències aliades victorioses, van signar l'acord de Londres, que va suposar la creació dels judicis de Nuremberg. Aquests tenien l'objectiu de jutjar els oficials nazis pels crims contra la humanitat que havien comès durant el règim totalitari a Alemanya.

Actualment es considera que Nuremberg va ser una peça clau pel dret penal internacional i la creació d'un sistema internacional penal. Cal destacar que molts dels grans oficials nazis no van ser jutjats, ja que s'havien suïcidat o havien fugit del país prèviament, però altres, com Göring o Keitel, dels quals hem parlat extensament en aquest treball, van ser condemnats a mort. Göring es va suïcidar amb una càpsula de cianur hores abans de la seva execució i Keitel va morir a la forca.

Schmidt va ser capturat per les forces americanes a causa del seu alt càrrec i influència com a intèrpret personal de Hitler. El van dur al camp d'internament d'Augsburg, on convivia grups de persones sospitosos de terrorisme sense judici, en el qual afirma que els americans el van tractar amb consideració: "After my arrival at the Augsburg internment camp, for the first time in my life a cell door crashed shut behind me". (Schmidt 2016: 263)

L'agost del 1945 el van dur a París perquè de Gaulle, cap del govern provisional francès, volia conèixer els detalls de molts esdeveniments en els quals Schmidt havia participat, com per exemple les converses entre Molotov i Hitler. L'estada a París després del confinament a Augsburg van ser per l'intèrpret un somni:

This dream lasted ten days and then I was returned to an internment camp near Mannheim. The next three years were spent alternating between solitary confinement and lodging in a villa, between witness detention in a prison at Nuremberg and nominal house arrest at Tegernsee; and to complete the experience I spent three months at Dachau concentration camp under very strange circumstances. (Schmidt 2016: 264)

Durant aquests anys, Schmidt va ser portat a judici, però també va tornar a dur el barret d'intèrpret: va ser l'únic alemany que va interpretar a la presó de testimonis de Nuremberg. Fins i tot va arribar a treballar breument al Servei de Llengües Americà, i va ser

l'intendent dels psiquiatres americans que visitaven la presó, on va presenciar moltes tragèdies humanes. (Schmidt 2016: 265)

Schmidt finalment va ser absolt l'any 1948 i no se'l va acusar de cap crim. L'intendent va ser tractat merament com un treballador que havia dut a terme la seva feina al servei d'un Ministeri de forma neutral, característica primordial de la seva professió. El nostre protagonista va tornar a Munic, on l'any 1952 va convertir-se en el director d'una escola per a intèrprets, l'anomenada Sprachen & Dolmetscher Institut München o SDI. Finalment, va morir a l'edat de 71 anys el 21 d'abril de 1970.

10. LA FIGURA DE STALIN

Iosif Vissarionovitx Djugaixvili (1878-1953), més conegut com Iossif Stalin, va néixer a Gori, una petita població de la província de Geòrgia al Caucas rus. Nascut en una família molt humil, les seves aptituds el van portar a entrar al seminari a Tiflis, capital de Geòrgia. Tot i ser-ne expulsat a divuits anys, “la escuela internado le proporcionó una educación clásica y ejerció una enorme influencia sobre él”. (Sebag-Montefiore 2007: 113)

És durant l'estada al seminari que va entrar en contacte amb el marxisme gràcies al Partit Obrer Socialdemòcrata Rus, i va ser precisament el seu activisme polític el motiu de la seva expulsió. En els anys següents, la temuda policia secreta el va vigilar i va acabar sent detingut, empresonat i deportat a Sibèria. Quan l'any 1903 el POSDR es va escindir, el jove Koba, com se l'anomenava, va donar suport a la fracció majoritària o bolxevics, liderada per un jove advocat amb el nom de Vladimir Illich Ulianov, o, simplement, Lenin. L'any 1912 ja va ser nomenat membre del Comitè Central del Partit Bolxevic. Lenin l'anomenava “maravilloso georgiano”. (Sebag-Montefiore 2007: 9)

El juny de 1913 va ser detingut i condemnat a quatre anys de confinament a Turukhansk (Sibèria). A milers de quilòmetres de Sant Petersburg es va assabentar de l'abdicació del tsar Nicolau II el març de 1917 i va iniciar la tornada a la capital de l'Imperi. Del febrer a l'octubre de 1917, Stalin va ser molt actiu, especialment durant les absències obligades de Lenin i, quan es va produir la Revolució d'Octubre, hi va tenir un paper molt important. En el primer govern revolucionari, el Consell de Comissaris del Poble, va ser nomenat Comissari de les Nacionalitats. Juntament amb Trotski, comptava amb la confiança de Lenin. “Trotsky y Stalin eran los únicos dirigentes que tenían acceso al despacho de Lenin sin necesidad de cita previa”. (Sebag-Montefiore 2007: 10)

L'any 1922 va ser nomenat Secretari General del Comitè Central del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS), i ja tenia els ulls posats a ser el successor de Lenin. L'agost de 1918 Lenin havia estat ferit en un atemptat i la seva salut havia quedat malmesa; a més, el 1922 va patir dos ictus que el van anar allunyant de l'activitat política. Aquesta transitorietat en el poder, ja que Lenin no va morir fins al gener de 1924, va ser aprofitada per Stalin per posicionar-se per a la successió, fet que va provocar l'enfrontament amb Trotski.

El 1927 els seus problemes es van aguditzar i Trotski va ser expulsat del PCUS, deportat a Sibèria (del gener de 1928 al gener de 1929), expulsat de l'URSS i finalment assassinat a Mèxic l'any 1940 per ordre de Stalin. Trotski no va ser l'únic perseguit: durant la dècada dels

trenta, Stalin va anar imposant la seva dictadura personal i van ser molts els opositors i també col·laboradors dels primers temps que van ser depurats. Uns moments culminants d'aquesta política de depuracions van tenir lloc en els anomenats processos de Moscou, entre els anys 1936 i 1938. Kamenev, Zinoviev, Bujarin... la llista era llarga.

La vieja guardia bolchevique y los altos mandos militares [...], todo aquel sospechoso de actividades terroristas [...], acusados de planear un golpe de estado y de colaborar con los enemigos de Rusia. (Joll 1976: 412)

A més de les execucions, la deportació a Sibèria era una de les peces centrals de la dictadura estalinista. Inicialment el "gulag" era l'acrònim de l'Administració Principal dels Camps de Treball Correctius, però va acabar convertint-se en un terme per referir-se a aquestes eines de repressió, punts enclavats en llocs molt inhòspits, on els deportats havien de dur a terme treballs forçats. Les xifres reals de les víctimes als gulags no han estat encara establertes. S'ha arribat a afirmar que al 1937 hi havia al voltant d'uns dos milions de treballadors forçats.

L'estalinisme va suposar l'inici d'una nova política econòmica. Es va abandonar la Nova Política Econòmica (NET), aplicada després de la guerra civil del 1918 al 1921, i es va endegar la col·lectivització agrària forçosa i l'inici de la planificació en plans quinquennals que van convertir l'URSS, a les vigílies de la Segona Guerra Mundial, en la tercera economia després dels Estats Units i Alemanya.

Políticament l'estalinisme era un estat totalitari, amb un Stalin omnipotent, caracteritzat pel culte a la seva persona, la repressió contra qualsevol oposició, l'ús del terror com a mètode de control i un partit, el PCUS, en el centre del poder, on l'Estat i el partit quedaven identificats. El títol de l'obra de Simon Sebag Montefiore, *La corte del zar rojo*, ho defineix perfectament.

10.1. L'URSS i les relacions internacionals

Rússia havia abandonat la Primera Guerra Mundial després de signar la pau amb Alemanya en el Tractat de Brest-Litovsk. La por dels països occidentals de la Rússia bolxevic va comportar que no participés en les conferències de pau després del conflicte i tampoc no va ser admesa a la Societat de Nacions. Per a l'URSS, eren els anys de l'enfrontament entre Trotski i Stalin per la successió de Lenin i dels esforços per a la imposició final del socialisme a Rússia. Aquesta

situació no va variar amb l'arribada i consolidació de Stalin al poder; ni tan sols van ser convidats a la Conferència de Munic del setembre de 1938, que va decidir el futur dels txecs.

Tot va canviar quan les amenaces nazis van dirigir-se cap a Polònia. A diferència de la crisi txecoslovaca, aquest cop els britànics van donar garanties al govern polonès en cas d'atac alemany. Qualsevol intervenció franco-britànica en aquesta zona depenia de l'actitud de l'URSS. En aquest sentit s'han d'entendre les negociacions de l'estiu de 1939 entre França, Gran Bretanya i l'URSS per formar un front comú contra Alemanya. Aquestes negociacions no van arribar enlloc i van concloure amb el sorprenent pacte de no-agressió entre Alemanya, dirigida per un Führer que predicava acabar amb el comunisme a *Mein Kampf*, i la Unió Soviètica.

El dia 1 de setembre de 1939 les tropes alemanyes van envair Polònia i, al mateix temps, l'URSS, en compliment de les clàusules secretes del tractat, va ocupar la part oriental de Polònia. Durant el mes de novembre i, sense prèvia declaració de guerra, l'exèrcit soviètic va envair Finlàndia, i malgrat la resistència oposada pels finlandesos, el govern finès es va veure obligat a demanar l'armistici a l'URSS i a cedir una part important del territori. Hitler s'havia assegurat la neutralitat soviètica i, per tant, quedava lliure per endegar la campanya militar al front occidental. A mitjan 1941, quan només el Regne Unit havia resistit l'empenta nazi, la situació europea va canviar radicalment quan Alemanya va envair l'URSS, el 22 de juny de 1941.

L'atac japonès a la base nord-americana de Pearl Harbor el desembre de 1941 i la decisió de Hitler de declarar la guerra als Estats Units ho van capgirar tot. La irrupció de l'URSS, el Japó i els Estats Units va comportar la mundialització del conflicte, i la configuració definitiva dels dos blocs de guerra: per un costat, hi havia l'eix, format per Alemanya, Itàlia i Japó; i, per l'altre, els aliats, amb Gran Bretanya, França, la Unió Soviètica i els Estats Units.

L'atac alemany havia provocat una nova situació i l'URSS de Stalin passava a ser el centre de l'acció. La necessitat de coordinació va fer que al llarg del conflicte els aliats s'haguessin de reunir diverses vegades. Aquestes conferències van posar sobre la taula les diferències entre les tres grans potències, i avançaven el que podia passar una vegada la derrota d'Alemanya fos una realitat. A diferència del final de la Primera Guerra Mundial, no hi va haver un tractat que fixés les condicions de la pau, i ja al llarg del conflicte es van celebrar diferents conferències per organitzar el món de la postguerra.

La primera trobada no va ser fins a l'agost de 1942 a Moscou. En l'anomenada Conferència de Moscou, es van reunir Stalin, el primer ministre britànic Churchill i Averell Harriman, que era l'enviat especial del president nord-americà Roosevelt. Va ser una trobada amb molta tensió, ja que Churchill va comunicar al líder soviètic que no s'obriria un segon front de guerra a Europa abans de 1943, cosa que va desagradar profundament a Stalin. Tot i això, el primer ministre britànic va marxar força content dels resultats de l'entrevista amb el líder soviètic:

De vuelta en Kuntsevo, Churchill se tumbó en el sofá de Stalin y se puso a reír a carcajadas y a dar patadas al aire de pura alegría [...]; la alianza se había salvado. (Sebag-Montefiore 2007: 444)

El gener de 1943, Churchill i Roosevelt es van reunir a Casablanca, en l'anomenada Conferència de Casablanca. Stalin no hi va assistir, ja que la batalla de Stalingrad (la primera gran derrota de l'exèrcit nazi) es trobava en el moment culminant. Stalin continuava pressionant per a l'obertura del segon front a Europa, i el desembarcament anglo-americà a l'illa de Sicília no va millorar la seva opinió. No va ser fins al novembre d'aquell mateix any que es va produir la primera trobada dels tres líders dels aliats, a la Conferència de Teheran, que es va celebrar el 28 de novembre de 1943. En aquell moment històric, es van reunir per primer cop les tres potències mundials:

En el primer encuentro de los tres grandes en Teherán, ya se hablaba del nuevo orden de posguerra. Estaban seguros de ganar la guerra, sólo se trataba de repartir los niveles de influencia y determinar las fronteras. (Bullock 1994: 1336)

Teheran va suposar un gran triomf per Stalin (l'acord sobre les fronteres poloneses en va ser un bon exemple), i Roosevelt també va donar a Stalin una data per a la invasió a través del Canal de la Mànega a la primavera de 1944. Churchill va entregar a Stalin "l'Espasa de l'Honor", que havia estat dissenyada i forjada en honor dels herois de Stalingrad. També hi va haver tensions i enfrontaments; el primer ministre britànic ja va adonar-se que, en el món de la postguerra, el Regne Unit semblava que ocuparia un paper secundari i que els líders d'aquest nou món serien els Estats Units i l'URSS.

La pròxima trobada dels tres líders no va ser fins al febrer de 1945, a la Conferència de Ialta, que es va celebrar el 4 de febrer de 1945, ja amb la guerra en la recta final. Els líders van abordar la partició i desnazificació d'Alemanya, la qüestió de les reparacions de guerra, les noves fronteres... De fet, es va acordar un repartiment del món entre els Estats Units i l'URSS, i el Regne Unit va quedar només com una potència en decadència. Amb un Roosevelt ja molt malalt, Stalin va aconseguir tots els seus objectius:

Stalin obtuvo todo lo que quiso de los aliados [...]. A los dos líderes occidentales se les acusa de vender de mala manera Europa oriental a Stalin. El exceso de cortesía de Roosevelt hacia Stalin y la falta de tacto que mostró con Churchill fueron una equivocación. Es indudable que el presidente estadounidense estaba enfermo y cansado. Pero el propio Stalin creyó siempre que la fuerza decidiría quién iba a gobernar Europa oriental, un territorio ocupado por diez millones de soldados soviéticos. (Sebag-Montefiore 2007: 513)

Yalta representó para Stalin el punto culminante en su trayectoria personal [...]. Aquél fue el momento en que vio realizada sus ambiciones; y junto a los otros dos dirigentes de la alianza victoriosa, vino a ocupar su puesto en la historia del siglo XX. (Bullock 1994: 1426)

El 30 d'abril de 1945 Adolf Hitler es va suïcidar i, una setmana més tard, el 7 de maig, el general Jold i l'almirall Von Friedeburg van signar la rendició incondicional d'Alemanya. La mort de Hitler va eliminar el factor de cohesió més important dels aliats i molt aviat es va començar a entreveure la futura ruptura entre els Estats Units i l'URSS.

El 12 d'abril de 1945 va morir el president Roosevelt, el qual va ser succeït pel fins llavors vicepresident Harry S. Truman. El darrer va enviar durant el mes de maig l'enviat personal del president Roosevelt, Harry Hopkins, que es va reunir amb Stalin sis vegades, juntament amb l'ambaixador Harriman: "Las conversaciones de Hopkins terminaron sin resultados definitivos tras haber abarcado todo el rosario de quejas soviéticas contra los aliados occidentales". (Bullock 1994: 1461)

L'última de les conferències es va celebrar a Potsdam, des del 17 de juliol fins el 2 d'agost de 1945. Stalin era l'únic supervivent de la reunió de Ialta. Truman havia substituït Roosevelt i, a meitat de la cimera, com a resultat de les eleccions generals britàniques, Churchill va ser substituït per Clement Attlee.

L'agenda que calia tractar a Potsdam era molt àmplia i, un cop més, es van fer paleses les grans diferències entre els aliats a l'hora d'abordar la postguerra. Els temes sobre la taula van ser molts: el control soviètic sobre Polònia i l'Europa oriental, els tractats de pau per signar, les reparacions de guerra, el desarmament d'Alemanya, la desnazificació, el càstig als criminals de guerra, les zones d'ocupació...

Va ser a Potsdam on el president dels Estats Units va comunicar que el seu país havia provat amb èxit un nou tipus d'armament: la bomba atòmica. El primer ministre britànic Winston Churchill també va encunyar un nou terme, el teló d'acer, que definiria el món bipolar nascut de la Segona Guerra Mundial:

A partir de 1945, la cuestión alemana se convirtió en el problema central de la guerra fría, expresión empleada por primera vez en 1947, en un discurso del estadista norteamericano Bernard M. Baruch. Al cabo de tres años del Acuerdo de Potsdam, la división económica de Alemania era completa, y en octubre de 1949 se habían establecido formalmente dos estados separados. No era sólo el Tercer Reich el que llegó a su fin en 1945, sino también la Alemania establecida por Bismarck en 1871. (Joll 1976: 500)

11. VALENTIN MIKHAILOVICH BEREZHKOVA: L'INTÈRPRET DE STALIN

11.1. Biografia

Valentin Mikhailovich Berezhkov va néixer el 2 de juliol de 1916 a Sant Petersburg. Curiosament, a la primavera d'aquell any, van oferir feina al seu pare als Estats Units. Ell estava disposat a anar-hi, però, com que la seva dona estava als últims mesos de l'embaràs, la mare d'ella els ho va prohibir; a conseqüència d'aquests fets, Berezhkov va néixer a Sant Petersburg i no al continent americà.

En néixer en època de guerra, i ja que el govern soviètic s'havia traslladat a Moscou, oblidant l'esplendor de Sant Petersburg, la seva família i ell, de quatre anys, cada vegada tenien més problemes per trobar menjar i sobreviure. A més, no tenien calefacció i el pare ja no podia anar a treballar. Com que les condicions de vida eren penoses, van decidir anar a viure a Ucraïna, on vivia la germana del pare. La padrina, però, va decidir quedar-se a la ciutat, i va morir de fam al cap d'un any.

Després d'un llarg i terrible viatge passant per Darnitsa i Kíiv, la família va arribar a Svarichyovka, un poble al camp ucraïnès, on es van reunir amb la germana del pare i el seu fill Sergei de deu anys, i allà es van establir. El pare va aconseguir els contes dels germans Grimm i alguns llibres en anglès i alemany per al seu fill. Arran d'aquesta lectura, a Berezhkov li van començar a interessar les llengües estrangeres (Berezhkov 1994: 36). Tot i la mudança, la situació al camp no millorava, i quan van oferir feina al pare a la ciutat, es van traslladar de nou a Kíiv, on van passar uns anys sense fam. Va ser un gran canvi respecte als anys anteriors, en què es vivia en escassetat a conseqüència de la Primera Guerra Mundial i de la Guerra Civil entre rojos i blancs.

A Kíiv, Berezhkov va atendre una escola alemanya a Lutheran Street, un barri famós per la seva comunitat d'alemanys, on en va aprendre l'idioma, que ràpidament es va convertir en la seva segona llengua materna. També estudiava alemany i anglès amb un tutor privat alemany a casa dos dies a la setmana. A diferència de la resta d'escoles soviètiques, la majoria dels alumnes eren alemanys; la resta ucraïnesos, russos, polonesos o jueus. Amb el nou règim soviètic, al contrari que la política nazi, no hi havia discriminació ètnica, i existien escoles jueves, teatres, sinagogues... (Berezhkov 1994: 94)

Al cap d'uns anys, seguint la política de la policia soviètica, el seu pare va ser arrestat, fet que en aquella època significava que tota la societat s'apartava dels familiars de l'acusat,

ja que la policia, i el sistema en conseqüència, sempre havien de tenir la raó. A causa de l'arrest del seu pare, l'hivern de l'any 1928 va ser especialment dur per a Berezhkov i la seva mare.

Va passar el temps i, de forma excepcional, el pare va poder tornar a casa un cop acabada la investigació: no se l'havia declarat culpable. Els va confessar que l'havien torturat extensament perquè signés els papers afirmant que era culpable, però que havia aconseguit resistir. Aquest fet va impressionar molt Berezhkov, que encara era un adolescent, i el va marcar per a la posteritat: es va convèncer que si una persona realment era innocent, com el seu pare, no se li faria mal i que al final se l'alliberaria:

Maybe because of that, in later years I felt no fear when I walked into Stalin's office or sat next to him, oblivious of the danger that insatiable monster presented to anyone who came in contact with him. (Berezhkov 1994: 147)

L'any 1930 la fam, provocada per la col·lectivització, va tornar a arrasar l'URSS després del període d'esplendor de la NEP, i, per estabilitzar el país, Stalin va imposar un passaport intern que marcava les racions de menjar o roba que cadascú podia comprar. Al setembre de 1930, Berezhkov va començar a treballar a la fàbrica bolxevic. Per arribar-hi a les set del matí, havia de despertar-se a les quatre, ja que no es podia confiar en el transport públic, i havia de caminar els set kilòmetres que el separaven de la fàbrica. La tasca era especialment dura a l'hivern; concretament té molt mals records de l'hivern de l'any 1931. A més, durant el camí a la feina, es trobava els cadàvers d'aquells que no havien pogut sobreviure:

I will never forget how I had to step over the corpses of those poor wretches, frozen solid and slightly covered up by snow. [...], the sight of those mournful mounds of rags and frozen human flesh was indeed eerie. (Berezhkov 1994: 165)

Mentre treballava a la fàbrica, continuava aprenent alemany i anglès, perquè volia perfeccionar-ne el coneixement i certificar-se com a intèrpret; i a les nits estudiava per ser enginyer a la Kiev Polytechnic. Tot i que el programa havia de durar tres anys, al cap de dos ja va obtenir el certificat per ser intèrpret.

L'absència de menjar els ofegava, però, i cada vegada hi havia menys possibilitats. Ni tenint diners, es podia comprar menjar. Un dia, un company seu li va comentar que una

empresa, anomenada Intourist, buscava joves amb coneixements d'idiomes per ensenyar-los a ser intèrprets i guies. Així, l'any 1934, el tercer any de fam a Ucraïna, va deixar la feina a la fàbrica per començar amb el programa d'Intourist (Berezhkov 1994: 166). Hi va treballar dos anys seguits i va aprendre a controlar el nerviosisme i la vergonya, fet que l'ajudaria molt en la seva futura professió d'intèrpret. L'any 1934 la Unió Soviètica va tornar a obrir les fronteres als turistes estrangers des de la Revolució d'Octubre i, tot i que la situació era desesperant, molts estrangers van visitar el país, interessats, entre altres, per aquest fenomen de la col·lectivització. Stalin va saber impressionar-los; se'ls enganyava de manera que els agradés la forma de vida soviètica, i els visitants només veien el que Stalin volia que veiessin:

Hoping for a better future, the people believed that he was making the country richer for their benefit. But Stalin had a peculiar idea of the national prosperity. The people could go poor so long as the State was getting richer. (Berezhkov 1994: 167)

L'any 1935 es va tornar a estabilitzar la producció de menjar: es van eliminar els passaports interns i tothom tornava a ser lliure de comprar el que volgués. El setembre d'aquell any, Berezhkov va deixar Intourist i va començar a treballar com a tècnic a una fàbrica de disseny. A la primavera de 1938 es va graduar de la Kiev Polytechnic i es va convertir en armer en una fàbrica d'armes a la mateixa capital ucraïnesa. Llavors l'URSS veia a distància el que passava a Europa: la victòria de Franco a Espanya pel suport feixista alemany i italià, l'Anschluss amb Àustria o el tractat de Munic. Berezhkov es preguntava, cada dia que anava cap a l'oficina veient el riu Dnieper, si algun dia arribaria un soldat alemany en aquelles terres, deixant rius de sang darrere seu. Aquesta qüestió preocupava el jove intèrpret, ja que encara havia de dur a terme el servei militar obligatori i no volia que l'enganxés cap guerra.

Un dia de novembre de 1938 li van trucar del registre militar i li van donar tota la informació necessària: s'havia de dirigir cap a Vladivostok, a la costa de l'oceà pacífic, a servir a la Flota Russa del Pacífic. A la majoria dels seus amics els va tocar quedar-se al districte militar ucraïnès, fet que els va permetre estar més a prop de casa i veure els seus familiars. En canvi, Berezhkov havia de marxar lluny, fer dos anys de servei militar i deixar enrere la parella i els pares. El futur, però, va demostrar que la Flota del Pacífic va ser un destí molt millor que Ucraïna:

Envious of my friends who were staying in the Ukraine, I didn't, of course, know that almost all of them would be killed in the first days of the war, and that most likely I would have shared their fate had I stayed with them. (Berezhkov 1994: 249)

A Vladivostok, enmig de l'experiència militar, va celebrar l'any nou. El que no sabia Berezhkov llavors era que aquell any duria molts canvis a la seva vida.

La repressió de Stalin va provocar que condemnés i executés molts oficials de l'exèrcit i de la marina, i els nous militars es van trobar en el fet que havien d'aprendre anglès, ja que segurament el Japó acabaria sent un enemic i els Estats Units un aliat. Com que la majoria de professors d'abans havien estat condemnats i executats, qualificats d'espies japonesos, la marina buscava militars que sabessin anglès; Berezhkov ràpidament va ser un dels candidats. (Berezhkov 1994: 255)

L'intèrpret va començar a fer classes a tres oficials i ho gaudia immensament; d'aquesta manera, no havia d'estar sempre a disposició dels superiors militars. Fins i tot li pagaven per dur a terme les classes. Però al cap d'un temps, els tres oficials van ser traslladats a Moscou i, a conseqüència, va deixar de fer les classes i va tornar a la vida avorrida i depressiva del servei militar. A més, la situació internacional cada vegada anava a pitjor i el govern soviètic va imposar un servei militar de cinc anys. Però, a finals d'agost de 1939, Berezhkov va rebre un telegrama en què l'informaven que s'havia de presentar a l'oficina central de la marina a Moscou.

A la capital va conèixer Zaitsev, un veterà de la guerra a Espanya, que li va explicar que l'acompanyaria en un viatge. Es van dirigir en tren cap a Murmansk, al nord-oest de l'URSS, on havia d'arribar el *Bremen*, un transatlàntic alemany que es trobava als Estats Units. El seu capità havia fugit del port quan el Regne Unit va demanar confiscar-lo per pagar alguns deutes del Reich, un cop iniciada la Segona Guerra Mundial, després d'informar falsament que el vaixell ja havia estat confiscat. En arribar a Europa, va contactar amb Berlín, que va demanar al govern soviètic si el podien guardar un temps abans que el vaixell pogués tornar a la capital alemanya. En aquell viatge, Berezhkov va conèixer la tripulació, mentre esperaven la documentació per poder tornar al seu país, i, un cop realitzats els tràmits, els va acompanyar fins a la frontera, fent d'hoste en certa manera a causa dels seus coneixements de l'idioma. (Berezhkov 1994: 273) L'acceptació tan ràpida de la tasca per part de Moscou va ser gràcies

al pacte de no-agressió que havien signat a l'agost del 1939, del qual Hitler es va beneficiar immensament.

Immediatament després, a Berezhtkov li van ordenar que es dirigís cap a Kíiv. Es va posar molt content, ja que així va pensar que veuria la família (feia un any més o menys que havia marxat), però l'operació era secreta i no li van permetre veure ningú. Allí, va descobrir que la flotilla del Dnieper havia d'arribar el 17 de setembre a Pinsk per ajudar els alemanys a recapturar la ciutat durant la campanya de Polònia. Aquesta ajuda militar soviètica va sorprendre extremadament l'intèrpret, però llavors ja va entendre perquè l'havien portat fins allí: com que s'havia establert una trobada amb els oficials alemanys, de nou necessitaven una persona que parlés l'idioma.

Efectivament, tot va anar com el pla indicava: el 17 de setembre van travessar la frontera i els polonesos no es van poder defensar de cap manera; a més, se'ls va prometre que se'ls tractaria bé i se'ls tornaria a les seves famílies. En realitat, la majoria dels presoners polonesos acabarien en camps de treball o morts. (Berezhtkov 1994: 278) Berezhtkov es va quedar uns dies més a Pinsk per ajudar els refugiats. Al cap de poc, però, el van tornar a cridar a Moscou perquè havia d'interpretar en les negociacions amb els alemanys per un nou acord comercial.

Abans de marxar cap a la capital, però, va passar per Kíiv per veure la família i els amics, on va celebrar el Cap d'Any i va donar la benvinguda a l'any 1940. Tot i que mai no havia estat gaire proper amb el seu pare, ja que tots dos tenien vides molt ocupades, el seu adéu el dia 1 de gener de 1940 va ser especialment emocional. Berezhtkov no s'equivocava, perquè aquella efectivament seria l'última vegada que veuria el seu pare:

And our farewell on the first day of 1940 was hard, as if both of us felt that we would never see each other again. (Berezhtkov 1994: 285)

El tractat de comerç amb el III Reich es va signar l'11 de febrer de 1940, i Berezhtkov, a causa dels dots lingüístics i l'experiència a la marina, va ser un dels escollits per formar part d'una comissió soviètica que viatjaria a Berlín. Així, a principis de febrer de l'any 1940, es va dirigir per primer cop cap a la capital i territori alemany.

L'objectiu del viatge era comprovar que les promeses del III Reich a Stalin en termes d'armament s'estaven complint, i al futur intèrpret li va tocar visitar la fàbrica Krupp a Essen.

Allà van descobrir que els alemanys no anaven tan ràpids com havien promès, fet que va provocar certes tensions en la comitiva. En una de les visites a la fàbrica Krupp, el comissari del poble de la indústria de vaixells, Tevosyan, va començar a preguntar molt específicament sobre la construcció de les torretes. La intèrpret encarregada de la conversa no sabia transmetre correctament alguns dels detalls tècnics, i Berezhkov es va oferir a ajudar-la. Tevosyan, interessat en veure els seus coneixements, li va preguntar on havia après alemany i quina educació havia rebut; satisfet amb la resposta, li va demanar que l'acompanyés per Alemanya i els Països Baixos.

De viatge amb Tevosyan, Berezhkov va interpretar la reunió amb Gustav Krupp, cap de la fàbrica Krupp, a una base de submarins a Kiel a l'abril de 1940, i les seves visites a la Haia i a Rotterdam, d'on van marxar el dia que Hitler va envair Noruega i Dinamarca, trencant el principi de la neutralitat. Gràcies a les seves aventures amb Tevosyan, li va canviar la vida radicalment després. (Berezhkov 1994: 106)

Al maig de 1940, li van ordenar que es dirigís a Rotterdam de nou per veure com s'estaven construint els vaixells frigorífics que l'URSS havia comprat a Alemanya. El vaixell en si havia estat destruït a causa dels bombardejos, però la fàbrica va prometre acabar-lo i efectivament aquella tardor ho estava. El seu camí va continuar fins a Brussel·les, perquè havien d'informar Moscou de quina era la situació a la capital belga. De camí a la ciutat, l'intèrpret va poder apreciar per desgràcia les conseqüències de la *blitzkrieg*, que havia arrasat el territori, i la gent que arrossegava les seves pertinences com podien a través dels camps: "The refugees of World War II were starting their long and arduous journey". (Berezhkov 1994: 115)

En aquells primers dies de guerra, la vida a Brussel·les continuava igual. Però la guerra amb França ja s'inclinava cap al bàndol nazi, i Berezhkov va tornar a Berlín desesperat i preocupat:

I was going back to Berlin with a heavy heart. How could this be happening? The proud and haughty victors of World War I were beating a disorderly retreat, even running in panic under the onslaught of their once defeated enemy. It was the retribution for the unfair diktat of Versailles. (Berezhkov 1994: 116)

França va capitular posteriorment i Hitler va ser rebut com un heroi a Berlín. L'intèrpret, veient la celebració, es va adonar que l'afició per Hitler, aquella passió històrica i les ovacions de l'audiència pel Führer, eren molt semblants als sentiments del poble soviètic per Stalin.

La guerra continuava perquè el Regne Unit no volia abdicar davant de Hitler. A l'agost de 1940, Berezhkov va rebre ordres de tornar a Moscou, ja que Anastas Ivanovich Mikoyan, el comissari del poble de comerç exterior, el volia veure. En arribar, Mikoyan li va preguntar si voldria treballar per a la comissaria com a intèrpret, perquè haurien de negociar amb els alemanys i volia algú amb experiència a Alemanya. Per acceptar la feina, però, Berezhkov s'havia d'unir al partit soviètic:

But how was I to bring myself to take that momentous decision? [...]. We all knew only too well the Leninist-Stalinist dictum, "He who is not with us – is against us." I would not just stay a non-party member, I could become an "anti-Party element". (Berezhkov 1994: 140)

Instal·lat a la nova feina, per exemple, Berezhkov va interpretar durant el comiat de la delegació alemanya a Moscou, presidida per l'ambaixador Ritter; va ser allí on va conèixer per primer cop Dekanozov, que després tindria un gran paper en la seva vida. Durant el sopar es va sorprendre perquè en lloc de situar-lo en segona fila, el van fer asseure a la dreta de Mikoyan.

A finals de novembre d'aquell any, Mikoyan va cridar Berezhkov i, descontent perquè sabia que mai més no tornaria a treballar per a ell, li va ordenar que es dirigís ràpidament al Kremlin a veure el president del Consell de Comissaris del Poble de l'URSS. En aquell moment, Vyacheslav Mikhaylovich Molotov ocupava el càrrec. Tal com el va definir el mateix intèrpret, "At the time he was undoubtedly the second man in the country after Stalin." (Berezhkov 1994: 157) Molotov el va qüestionar i, en rebre les respostes adequades, li va demanar si volia ser el seu intèrpret, ja que l'endemà havia de viatjar a Berlín a negociar amb Hitler.

L'endemà, 12 de novembre de 1940, Berezhkov anava de camí a Berlín, on va conèixer Hitler per primera vegada. El Führer en aquell moment es trobava en el seu millor moment, perquè acabava de capturar França, els britànics esperaven una invasió en breu, i tota l'Europa Occidental estava al seu servei:

His palm was cold and damp, giving me an unpleasant sensation, as if I were touching a reptile. His handshake was limp and expressionless. In this he resembled Stalin. (Berezhkov 1994: 8)

Després de l'aventura a Berlín, Molotov li va preguntar si volia entrar a treballar oficialment a la Comissaria d'Afers Exteriors. A finals de desembre de 1940, va substituir l'intendent a l'ambaixada de l'URSS a Alemanya i va mudar-se a la capital alemanya. Quan el III Reich va atacar la Unió Soviètica, però, Berezhkov va tornar de nou a la Comissaria d'Afers Exteriors soviètica; no per negociar amb els nazis, com Molotov havia afirmat inicialment, sinó en les negociacions entre Stalin i els americans i britànics. (Berezhkov 1994: 160)

El 22 de juny de 1941, Hitler va iniciar l'operació Barbarroja i va atacar l'URSS. Berezhkov, acompanyant l'ambaixador Dekanozov, es trobava a Berlín. Els alemanys van decidir tancar els treballadors soviètics dins de l'edifici sense telèfon o comunicació perquè no poguessin passar informació a Moscou. Berezhkov va ser l'escollit per fer de contacte entre l'ambaixada i el Ministeri d'Afers Exteriors alemany; en els viatges cap al ministeri per negociar, Berezhkov sempre havia d'anar acompanyat de Heineman, un oficial de la SS que el vigilava.

A Dekanozov li preocupaven especialment les circumstàncies dels soviètics que treballaven al territori alemany i com podrien tornar a casa. Opinava que la proposta del Reich per treure els alemanys de l'URSS era totalment injusta: volien intercanviar el mateix nombre de persones, però quedaven aproximadament un miler de soviètics a Alemanya i només quedaven un centenar d'alemanys a l'URSS. Els números no estaven gens equilibrats. Per tant, volien comunicar a Moscou que no poguessin la gent de les ambaixades soviètiques. Només hi havia un problema: no podien advertir-los de cap manera. (Berezhkov 1994: 181)

No obstant això, els soviètics no estaven totalment abandonats: a la capital alemanya existia un grup antifeixista que els donava suport i passava informació a Moscou, ja que així creien que ajudaven a derrotar el feixisme nazi arreu del món. Els dos líders de l'organització, Harro Schultze-Boysen i Arvid Harnack, eren el cap del departament d'intel·ligència del Ministeri d'Aviació (el mateix Göring havia estat el padrí de la boda de Schultze-Boysen), i el director d'un dels departaments del Ministeri d'Economia nazi. Per tant, tenien accés a tota mena d'informació militar i econòmica. La policia nazi es va trobar amb grans dificultats per capturar aquest grup, al qual van anomenar Red Kapelle.

Dekanozov, doncs, va començar a idear un pla per lliurar una nova ràdio a aquest grup antifeixista perquè poguessin comunicar a l'URSS els moviments militars del Reich durant la guerra que ja havia començat. Finalment, enganyant l'oficial SS que sempre havia d'acompanyar l'intèrpret, van aconseguir que Aleksandr Mikhailovich Korotkov, que en aquell moment treballava a l'ambaixada, entregués la ràdio d'amagat fent veure que anava a visitar una noia alemanya que havia conegut. Korotkov acabaria sent un dels dirigents del KGB posteriorment:

By transmitting vital information [...], the German antifascists were doing their patriotic duty to the German people who were also crushed under the Nazi boot. [...] But one thing is certain: the transmitter we delivered helped save many lives of our people at the front and in the rear. (Berezhkov 1994: 194)

L'any 1942, la policia nazi va penjar alguns dels dirigents de la Red Kapelle, com Harnack, que va afirmar que no es penedia de res del que havia fet. Schultze-Boysen també sostenia el mateix en la seva última carta abans de morir.

Berezhkov afirma a les seves memòries que moltíssima gent es va sacrificar en aquella època pels seus ideals. I quan es va derrotar al feixisme, semblava que el seu sacrifici no havia estat en va. No obstant això, es va establir la República Democràtica Alemanya, que suposadament havia de ser un paradís socialista, però al final aquest nou model no va funcionar, i els intents d'establir-lo a altres països de l'est d'Europa només van fer que originar conseqüències llastimoses.

Finalment, el 2 de juliol de 1941 van abandonar l'ambaixada soviètica i Berlín. En arribar a Moscou, es van adonar que Berezhkov i la seva muller Galina no tenien cap lloc on dormir. Tot i això, de seguida els van trobar allotjament a l'antiga ambaixada de Noruega, que temporalment donava habitacions als treballadors de la Comissaria d'Afers Exteriors. La primera nit a Moscou es van despertar per l'alerta aèria, ja que a vegades les bombes nazis arribaven fins al centre de la capital de l'URSS. El dia següent, Dekanozov, també vicecomandant de la Comissaria del Poble d'Afers Exteriors, informava a l'intèrpret que l'havien nomenat el seu assistent.

A finals de setembre de l'any 1941, una delegació americana formada per Averell Harriman i Lord Beaverbrook va arribar a Moscou per negociar amb Stalin. Inicialment,

l'intendent soviètic tenia dificultats per interpretar certa informació, i l'intendent americà, Charles Bohlen, el va començar a ajudar a traduir certes coses. Òbviament, a Stalin no li va fer cap tipus de gràcia, i va demanar a Molotov que anés a buscar l'intendent que havia utilitzat durant les negociacions amb Hitler, és a dir, Berezhkov. Tot i que Molotov va avisar-lo que en aquella ocasió havia interpretat a l'alemany, i no a l'anglès, Stalin estava segur que podria interpretar a l'altre idioma:

"Never mind. I will tell him and he will interpret into English."

That was how I was brought before the boss to become his personal interpreter. By telling that story, Harriman was laughing about the omnipotence of the Great Leader. Just by ordering an interpreter, he could make him translate in any language. (Berezhkov 1994: 201)

Berezhkov va veure per primer cop Stalin al sopar que van celebrar al Kremlin en honor de la delegació americana. En observar el gran líder per primera vegada, l'intendent no es podia creure els seus propis ulls: era un home petit, amb cara cansada, amb marques de verola a la cara, unes mans petites, i vestia un uniforme militar que li anava gran. Els nens soviètics creixien creient i imaginant un Stalin que era un gran líder físicament, a més de savi i poderós. Arreu de l'URSS hi havia estàtues, quadres i fins i tot magnífics monuments dedicats a ell. Però la realitat era una altra:

We had gotten used to seeing him tower above the rest. Our youthful imagination completed the picture by turning him into a tall, slender, almost mythical being. And there he was, plain and simple. (Berezhkov 1994: 202)

Aquella època va ser extremadament dura per a l'exèrcit soviètic perquè els alemanys havien arribat a Kíiv i Leningrad, i s'acostaven cada vegada més a Moscou. Tampoc hi havia prou rifles per a tots els soldats, i va ser llavors quan els famosos còctels molotovs van aparèixer a l'escena. Així, milers de soldats es van sacrificar per eliminar els tancs alemanys, per després ser assassinats pel proper tanc.

Stalin, afectat, tot i la seva falta de respecte per la vida humana, per totes les morts, la pèrdua dels territoris i, sobretot, perquè no havia fet cas a cap dels molts indicis que afirmaven que Hitler iniciaria un atac contra la Unió Soviètica, es va obsessionar encara més amb la seva

seguretat i tota actuació era sospitosa. Cada vegada que Berezhtkov se'l creuava al Kremlin, tenia un sentiment ben estrany. No li tenia por, però no sabia com actuar. Berezhtkov també es posava nerviós quan l'avisaven que havia d'anar a interpretar, però en aquells moments podia controlar molt millor els seus sentiments, ja que la seva ment soviètica sabia que havia de fer la millor interpretació possible:

However, in such cases I could rationalize my fear — I was going to climb Olympus. And then there would also be some nervous concentration, the desire to do the job as best I could so that He would be pleased. (Berezhtkov 1994: 203)

El 12 d'agost de 1942, Stalin i Churchill es van conèixer per primera vegada. Malauradament, la causa del viatge del britànic a Moscou no eren bones notícies: havia d'informar el dirigent soviètic que els exèrcits britànics i americans no obririen un segon front a França aquell any com havien promès. Semblava que la il·lusió soviètica en saber que els americans i britànics entraven a la guerra, i deixaven de lluitar sols contra la gran màquina nazi, s'esgotaria en breus moments. Pavlov, el company intèrpret del nostre protagonista, era l'intèrpret principal soviètic, però també van cridar Berezhtkov perquè prengués notes de la conversa.

Berezhtkov va observar que el somriure de Churchill era una mica forçat, segurament a causa de l'experiència de conèixer Stalin pel primer cop. Tot i saber del seu caràcter inhumà, probablement se sentia una mica fascinat en veure'l en directe, mentre el soviètic feia de gran amfitrió.

La primera resposta de Stalin a la negativa de Churchill va ser molt tensa, però el gran líder soviètic va acabar entenent que les tres potències havien de continuar unides i no trencar-se en un moment tan important; a més, si es filtrava que hi havia tensions entre el comandament dels aliats, el ministre alemany de propaganda Goebbels se'n podria aprofitar i anunciar-ho arreu del Reich. Com va concloure Berezhtkov, "In short, it didn't make sense to go on quarreling with Churchill. It wouldn't help the situation." (Berezhtkov 1994: 297)

Stalin fins i tot va invitar Churchill a la seva residència personal la nit abans que el britànic tornés a Teheran, cosa que mai no havia ofert anteriorment amb cap dirigent estranger, per tal de convèncer els dos aliats que, tot i la no invasió, continuava valorant el seu suport.

Semblava, doncs, que es desenvoluparia una bona relació entre l'URSS i el Regne Unit, encarada especialment a una possible cooperació després de la guerra, un cop derrotat el nazisme. Berezhkov afirma, però, que tot i aquest bon primer inici de relació entre el britànic i el soviètic, Stalin i Churchill mai no van arribar a tenir la confiança que el gran líder havia tingut amb Roosevelt, fet que es va veure posteriorment, per exemple, durant la creació d'una organització de seguretat internacional a la conferència de Dumbarton Oaks. L'URSS va aconseguir mantenir el dret de veto perquè els Estats Units i el Regne Unit no es poguessin aliar contra l'únic país no capitalista.

El vespre del 30 d'octubre de 1943, a Moscou es va celebrar un sopar per celebrar el final de la conferència de Moscou, en la qual Berezhkov interpretava per a Stalin. L'intèrpret estava assegut a la dreta de Cordell Hull, el secretari d'estat dels Estats Units. Feia mesos que Roosevelt preguntava a l'URSS quan estaria preparada per a entrar a la guerra contra el Japó, ja que els preocupava la pèrdua de vides dels joves americans. Finalment, en aquell precís sopar, Stalin va decidir donar-los la resposta. Va demanar a Berezhkov que informés Hull, paraula per paraula, que la Unió Soviètica s'afegiria a la guerra contra el Japó un cop els aliats derrotessin el III Reich. Òbviament, Hull va estar contentíssim amb la seva resposta; d'aquesta manera, la Casa Blanca va estar més disposada a arribar a Europa per la derrota final alemanya i probablement va ser una de les raons que va facilitar el desembarcament de Normandia. (Berezhov 1994: 264)

En la conferència de Potsdam, l'any 1945, el president Truman tenia la mateixa preocupació i, quan Stalin va tornar a afirmar el seu suport contra el Japó, l'americà va informar la seva esposa que el seu objectiu principal en aquella conferència s'havia acomplert. Tot i això, va ser en aquesta conferència internacional en què Stalin va conèixer un president Truman, que no amagava una actitud hostil vers la Unió Soviètica, que havia trobat en Churchill un fidel aliat contra el comunisme.

El novembre de 1943, l'Exèrcit Roig va alliberar la capital ucraïnesa i Berezhkov es va dirigir cap a Kíiv per intentar trobar els seus pares. En arribar a la seva antiga residència, va adonar-se que aquests feia molt de temps que havien abandonat la casa; va preguntar a molts coneguts i els havien vist, però feia mesos. Per tant, Berezhkov cada vegada estava més segur que ja no vivien a Kíiv i que segurament no eren ni a la banda soviètica del front. Una possibilitat que li ballava per la ment era que potser havien decidit anar a viure a l'oest, fet que va fer reflexionar a l'intèrpret. Era conscient que, per ell, tot era una qüestió de temps:

All too aware of the way things were done in our country, I had no doubt that sooner or later I would be fired from the Commissariat for Foreign Affairs and given a job in some obscure agency. That is to say, if I was lucky. If I wasn't, I would be bundled off to a distant labor camp or, worse still, would be framed and eliminated altogether since I "knew too much." Stalin would not allow the likes of me to walk the face of the earth. (Berezhkov 1994: 326)

A més a més, els seus pares només havien viscut una vida de patiment. Per què no haurien de dirigir-se cap a l'oest si n'havien tingut l'oportunitat? El problema era que ell havia d'informar a Molotov que no havia trobat els seus pares, i això segurament suposaria el final de la seva activitat com a intèrpret.

Berezhkov sabia que els *Big Three* s'havien de reunir a Teheran, on s'havia de dirigir per interpretar. Tot i així, li va costar sortir de Kíiv perquè no hi havia transport disponible i va arribar un dia més tard que la resta de la delegació soviètica, amb el cor encongit, ja que sabia que havia de parlar amb Molotov i les possibles conseqüències que això causaria.

El 28 de novembre de l'any 1943 es va iniciar la conferència de Teheran, on Berezhkov va conèixer per primer cop Franklin Delano Roosevelt, president dels Estats Units. L'endemà de l'arribada de Stalin i la resta de la comitiva, de bon matí, va agafar l'avió i pels volts de les dotze del migdia era a l'ambaixada soviètica, quan va descobrir que li tocava interpretar la primera trobada entre Stalin i Roosevelt. Si hagués arribat una hora més tard, hauria fet tard. I a Stalin no li hauria agradat gens, estava clar:

Had my plane arrived only one hour later, I would have been late for that meeting and would have angered Stalin, who personally selected his interpreters for each meeting. (Berezhkov 1994: 237)

Durant la trobada, Stalin es va preocupar molt sobre com s'asseurien, com estava el president, s'havia arreglat especialment per a l'ocasió, van fumar un cigarret els dos líders... Berezhkov opina a les seves memòries que segurament fins aquella trobada, Stalin no se sentia completament còmode tractant amb els americans.

Berezhkov va estar molt ocupat durant la conferència internacional en les seves tasques lingüístiques, però quan tenia un moment, no parava de pensar en què passaria quan parlés amb Molotov: "I couldn't go to sleep for a long time, visualizing the way I would be

“banished from paradise” (Berezhkov 1994: 327). Al final de la conferència, l’intèrpret va informar el comissari que no havia trobat els pares, qui s’ho va prendre amb molta calma. Li va comentar que havia fet bé informant-lo tan ràpidament i que segurament els trobarien, i que de moment tot seguiria com sempre:

I think they will be found. As for you, just go on working as before and don’t tell anything to anyone else. You informed me, and that’s enough. (Berezhkov 1994: 328)

Berezhkov també va tenir l’ocasió de conèixer Beria, cap de la seguretat soviètica i de la policia secreta de Stalin. Tot i això, a l’intèrpret la seva presència sempre l’incomodava, i no s’equivocava:

I felt uncomfortable in Beria’s presence. I knew that at any moment he could hint to Stalin that I “knew too much.” Eventually, something like that happened. (Berezhkov 1994: 333)

Un dia de tardor de l’any 1944, Molotov li va preguntar a l’intèrpret què feia al consolat polonès de Kíiv l’any 1934. En aquell moment, Berezhkov treballava de guia per InTourist i els acompanyava a recollir els passaports i aconseguir els seus visats. Tot i aquesta explicació raonable, Molotov volia saber per què en una ocasió va anar-hi en una temporada no turística i perquè havia entrat per la porta de darrere i no la d’entrada. Tot i que feia deu anys dels fets, Berezhkov va recordar el que passava: un amic que treballava allí l’havia convidat i s’havien trobat per fer un beure i fumar uns cigarrets. El comissari va acceptar content la seva resposta i el va informar que li ho havia preguntat ja que Beira havia parlat amb Stalin sobre la seva excursió al consolat polonès. Semblava que l’episodi anguniós s’acabava aquí: “I could easily have been declared the one spy for the White Poles who had penetrated into the holy of holies – Stalin’s very office!” (Berezhkov 1994: 334)

Però no va ser així. El 2 de gener de 1945, Berezhkov va ser cridat al Kremlin a les tres de la matinada, on Molotov el va informar que Beira sospitava que els seus pares havien fugit cap a l’oest. Aquest comunicat, combinat amb la informació sobre el seu amic al consolat polonès, requeria una investigació addicional, situació que mai acabava bé per cap ciutadà de l’URSS de l’època. Arran de la seva possible criminalitat, Stalin i Molotov havien decidit que Berezhkov no podia continuar treballant pels caps del govern soviètic.

The duty officer at the Spassky Gate took my blue all-area Kremlin pass, looked at it longer than usual, and then said, "I have orders to take your pass." The words sounded like a door slamming on my past. (Berezhkov 1994: 336)

Però el futur encara li havia de deparar alguna sorpresa al nostre intèrpret: el 17 de gener li van trucar per oferir-li una feina a una revista amb el nom de *War and the Working Class*. Berezhkov la coneixia perquè Molotov n'era l'editor. El comissari semblava que havia salvat el futur de l'intèrpret i de les represàlies de la policia secreta soviètica, ja que donant-li una nova feina aprovada pel mateix Stalin segurament evitava que Beria el pogués condemnar.

On the way back home, I was mentally thanking Molotov. He rarely intervened on other people's behalf. He did not hesitate to put his initials on the lists of people condemned to death. [...] Molotov's four assistants before me had died unnatural deaths, three of them shot by the NKVD and the fourth driven by torture to jump down an elevator shaft in the Lubyanka prison. Molotov didn't plead on their behalf. But for some reason he had decided to save me and even make provision for my future. (Berezhkov 1994: 338)

Berezhkov, doncs, va començar a treballar per la revista, però trobava a faltar extremadament ser intèrpret i barrejar-se amb els líders del moment. Stalin va morir el març de 1953, i el discurs secret de Khrushchev va trencar el cor de molts ciutadans soviètics quan es van adonar que el suposat gran líder només els havia estat enganyant durant anys i anys.

When I first heard Khrushchev's secret speech, I didn't want to believe it. But going over its details and recalling the gruesome accounts of the victims of Stalin's repressions, I felt cruelly betrayed by my fallen idol. (Berezhkov 1994: 349)

A principis d'abril del 1954, Molotov va sol·licitar la presència de l'intèrpret. El seu antic cap el va informar que s'iniciava una sessió del Consell Mundial de la Pau a Viena, i que Josef Wirth, polític i antic canceller alemany, hi assistiria. Com que Molotov opinava que l'URSS s'havia quedat aïllada, volia canviar la situació actual i explorar una nova manera de tractar amb la nova Europa i sobretot amb l'Alemanya Occidental, i li va encomanar la tasca a Berezhkov: havia de viatjar a la capital austríaca presentant-se com el corresponsal de la

revista per la qual treballava i preguntar-li per les seves opinions, afirmant que alguns cercles amb influència de Moscou la tindrien en molta consideració. En la situació delicada del moment, encarregar-li aquella tasca era un gest de gran confiança de part de Molotov, al qual no havia vist en deu anys.

At that time, such a trip abroad, given my specific situation, was a sign of special trust. And Molotov, who hadn't seen me all those years, was giving me a clear signal that he trusted me. (Berezhkov 1994: 355)

Berezhkov, doncs, es va dirigir a Viena i va complir la tasca. Molotov va estar molt content amb el resultat i li va oferir tornar a treballar per la Comissaria d'Afers Exteriors, però l'intèrpret ja s'havia pensat la resposta i volia seguir sent periodista. El seu antic cap també el va informar que ara ja podia publicar articles amb el seu nom real, no un pseudònim, però el va protegir un temps més: gràcies a Molotov, Berezhkov va ser un dels set periodistes soviètics que van visitar els Estats Units a la tardor de l'any 1955, sent els primers a fer-ho des de l'inici de la guerra freda. Va ser llavors quan Berezhkov va conèixer John F. Kennedy, que en aquell moment era un senador de Massachusetts (Berezhkov 1994: 363). També va visitar Xina i altres ciutats europees. Mentre feia de periodista, l'intèrpret va conèixer la que seria la seva futura segona dona, la Lera, que treballava de revisora a la revista.

L'ay 1978 a Berezhkov li van oferir feina a l'ambaixada soviètica a Washington DC, als Estats Units, i va anar a viure al continent americà amb la Lera i el seu fill Andrei. Van viatjar per tot el país i van fer molts amics americans; l'Andrei anava a l'escola de l'ambaixada i parlava molt bé l'anglès.

Quedava, però, una última incògnita: què havia passat amb els pares de l'intèrpret? No havia tingut èxit en cap dels intents per trobar-los, però tenia la sensació que encara estaven vius i que no havien mort durant la guerra. (Berezhkov 1994: 381) A més, semblava que anava rebent senyals: quan va viatjar als Estats Units l'any 1955 com a periodista, van rebre tota mena de souvenirs dels ciutadans americans. Berezhkov concretament va rebre un llibre que havia estat un dels seus preferits durant la seva infància. Qui ho hauria pogut saber, sinó la seva mare o pare?

Uns anys després, va rebre una carta de Suïssa signada per una senyora Norr, qui demanava la traducció d'un llibre del doctor Kaminsky, que havia estat el doctor de la família

quan vivien a Kíiv a la dècada dels anys vint. Al cap d'un temps, va tornar a rebre una altra carta de la senyora Norr en què es feia referència a episodis de la infància del jove Berezhkov, que només coneixia la seva mare; també va mencionar que l'estiu del 1969 seria a Suïssa. Així, l'interpret, acompanyat de la Lera, es va dirigir cap a Suïssa, on es va retrobar amb la seva mare després de 30 anys separats.

La mare li va explicar que el seu pare havia mort a finals dels anys cinquanta a Alemanya i que la seva germana (la qual Berezhkov no havia mencionat a les memòries ja que no volia provocar-li problemes en cas que estigués viva i hagués pogut fugir de l'URSS) havia desaparegut a Kíiv; ella viatjava i vivia la majoria del temps a Suïssa. Tot i que Berezhkov tenia certes sospites de la seva història, no va voler preguntar massa, ni perquè havia canviat el seu cognom de família a senyora Norr, pensant que segurament s'havia tornat a casar després de la mort del seu pare.

Mare i fill es van anar retrobant durant els propers anys, fins que no en va tenir cap notícia durant molt temps. Finalment, a la meitat de la dècada dels vuitanta, va rebre una última carta de la mare al despatx en la qual explicava la història real ja que llavors ja era morta. L'any 1943, un antic company de classe de Berezhkov els havia ajudat a marxar de Kíiv cap a Alemanya, on van viure fins al final de la guerra. Posteriorment, van aconseguir arribar als Estats Units d'Amèrica, on es van establir i van aconseguir la ciutadania americana, vivint majoritàriament a Califòrnia. Aquest era el gran secret que la mare i pare havien volgut preservar i que no li podien explicar en vida: que s'havien convertit en ciutadans dels Estats Units capitalistes, el gran enemic de l'URSS comunista.

So that was the secret Mother had been guarding from me so closely! They had become U.S. citizens! But what was so bad about that? Was it the fact that the parents of Stalin's interpreter were Americans? But was it not also a fact that Stalin's daughter [...] and her daughter, too [...] were also U.S. citizens? But it is easy to say this today. In Stalin's time, if one had parents who were U.S. citizens, it was as good as getting a death sentence. (Berezhkov 1994: 384)

Arran de la carta, Berezhkov va decidir buscar les tombes dels seus pares. L'any 1991 i 1992 li van oferir ensenyar a unes universitats a prop de Los Angeles, i precisament el sacerdot

de l'església ortodoxa local els havia conegut. Va ser ell qui el va dirigir al cementiri de Inglewood.

La sorpresa va ser quan, en arribar a les tombes, hi va trobar un ram de roses. Qui les havia deixat allà? L'administració del cementiri li va donar un telèfon. En trucar-hi, el va contestar la seva germana.

When I did, my sister picked up the phone. We had found each other again – after a separation of fifty years! How many families have been split and scattered by our cruel, tragic, and bloody age? How many people close to each other, loving each other, failed to look for each other for fear of being ground down by an ideological confrontation? Only a few of them were as lucky as I – to know the joys of reunion after the many years of forced separation. (Berezhkov 1994: 385)

11.2. Tasques lingüístiques

Tot i haver estat un intèrpret de forma espontània i molt esporàdica durant els inicis del 1940, Berezhkov va començar a interpretar més regularment a partir de l'agost d'aquell any, quan va entrar a la Comissaria de Comerç Exterior. La seva feina consistia majoritàriament a interpretar en les converses diàries amb els alemanys, però també havia de transcriure les converses del Comissari Mikoyan. (Berezhkov 1994: 149) Va ser llavors, per exemple, que va interpretar durant el comiat de la delegació alemanya a Moscou, presidida per l'ambaixador Ritter; on va conèixer per primer cop Dekanozov.

Com que el Comissari Mikoyan havia parlat tan bé de Berezhkov, va començar a treballar per a la Comissaria d'Afers Exteriors, dirigida per Molotov, una figura molt important dins de l'URSS de l'època. A part d'interpretar, també havia de prendre notes sobre les trobades per enviar-les a Moscou posteriorment.

Quan va tornar de Berlín l'any 1941, Berezhkov va continuar treballant al servei de la Comissaria d'Afers Exteriors, però aquest cop com a secretari de Dekanozov, que era el vicecomandant de la Comissaria.

En començar a interpretar personalment per a Stalin, també s'encarregava dels telegrams per als ambaixadors soviètics a Londres i Washington. Berezhkov els havia d'escriure just després de la conversa, quan Stalin encara era a l'oficina. Normalment, el gran líder feia alguna modificació al telegrama i el signava, però a vegades no li agradava gens la

versió de l'intendent; sabia que ho feia tan bé com sabia, però senzillament no era perfecte per a ell, així que li dictava la informació important i aquell telegrama era el que s'enviava als altres països.

12. INTÈRPRET I DICTADOR

Christopher Thiéry, intèrpret en cap del Ministeri d'Afers Exteriors francès, afirma que un professional no pot publicar unes memòries narrant les interpretacions fetes en un passat, o la seva experiència en general donant detalls concrets de cada tasca lingüística i dels actors als quals interpreta, ja que llavors ignora el principi de la confidencialitat (Baigorri: 2007), que forma part del codi deontològic de la professió.

Altres, però, opinen que relatar precisament les vivències és una magnífica forma de mostrar al públic la realitat i les converses secretes entre diplomàtics i polítics pels quals aquests intèrprets van treballar. Paul Schmidt va començar a escriure les seves memòries l'any 1949, però no va ser l'únic. Valentin M. Berezkhov, per exemple, les va començar a escriure després de la caiguda de l'URSS.

Tot i això, és aquest comportament, el fet de publicar les seves memòries i revelar tant al món, professionalment correcte per part dels intèrprets, tenint en compte els principis que regeixen la seva feina? O potser existeix una certa àrea grisa, una mena d'excepció, ja que Hitler i Stalin, els polítics, si se'ls pot anomenar d'aquesta manera, pels quals van treballar, són considerats dos dels pitjors líders que han trepitjat la Terra?

En la meua humil opinió, l'exposició dels fets aporta a la societat un considerable avantatge. Ens permet conèixer els fets i la realitat d'aquella època, i considerant els resultats catastròfics i inhumans del nazisme i de la Unió Soviètica, aprendre dels errors del passat per encarar-nos a un nou futur millor.

12.1. Schmidt i l'Alemanya nazi

Per què, doncs, Schmidt va decidir publicar les seves experiències al costat del dictador?

Schmidt va començar a escriure les seves memòries quan la guerra ja s'havia acabat i quan la caiguda de l'imperi nazi era una realitat. L'obra certament es serveix de la perspectiva històrica ja que l'autor sabia el que passaria en el futur quan narrava els fets passats. A més, va combinar l'explicació dels esdeveniments de l'època amb informació extreta de textos publicats posteriorment que contenien les reflexions o els pensaments de personatges importants del moment, com Churchill o Roosevelt, o simplement de fets que van passar després que l'autor coneixia: per exemple, quan Churchill va donar la seva opinió real l'any 1949 sobre el Pla Morgenthau a la Cambra dels Comuns.

És cert que Schmidt critica en diverses ocasions el comportament i les actituds del Führer. Tot i això, realment així ho creia en aquell moment? No estava encegat per l'admiració cap al seu guia, com bona part de la població alemanya i d'arreu d'Europa? Podria ser que afegís aquestes crítiques en escriure les memòries després de la rendició alemanya i després de la seva absolució als judicis de Nuremberg?

Els seus textos, per tant, es podrien considerar una gran estratègia per facilitar el procés de desnazificació que es va dur a terme a Alemanya i a Europa després de la guerra; també un intent amagat de l'autor per allunyar-se de la imatge i del vincle amb el seu antic "client".

Ramón Carnicer, escriptor espanyol que va estudiar a l'escola d'interpretació de Ginebra, es va reunir amb Schmidt l'any 1956 a Munic, i en la seva obra va afirmar que, tot i que va guardar les aparences, l'intèrpret seguia admirant l'antic líder nazi.

Cal destacar també, però, que Schmidt no va entrar al partit Nacionalsocialista fins l'any 1943; a les memòries afirma que només s'hi va afegir per salvar-se el pèl, ja que no eren temps per treballar per al Führer sense formar part del partit oficialment.

A més, les crítiques cap a Hitler són en certa manera fluïxes i no gaire extenses, com també afirma Roger Moorhouse, historiador britànic especialitzat en l'Alemanya nazi, en el prefaci de l'obra de l'intèrpret publicada l'any 2016:

Indeed, what might surprise readers is that (...) Schmidt is strangely uncritical of his former masters and is seemingly unrepentant about the work that he did for them. Of course, as interpreter, he had no hand in formulating policy, and was restricted solely to facilitating communications between parties, at which - evidently - he was an expert. (Schmidt 2016: 10)

Schmidt, encara que jutja certes actuacions del Führer, no el critica a bastament ni ens el presenta com un dels pitjors personatges públics de la història. En certa manera, Schmidt preserva la neutralitat característica de l'intèrpret, fins i tot quan no està d'acord amb les seves decisions. A més, per exemple, en cap moment menciona l'Holocaust, tot i que quan va començar a escriure les memòries aquest concepte ja s'utilitzava extensament. Un altre tema al qual al·ludeix molt poc són els camps de concentració; el terme apareix en escasses ocasions al llarg de l'obra. En referir-se a la caiguda del III Reich l'any 1945, Schmidt simplement ens

informa que la seva tasca com a intèrpret s'havia acabat, mantenint la distància amb el text, considerant que la rendició alemanya li va canviar la vida radicalment.

Aquesta crítica tèbia pot ser deguda al fet que, si la seva opinió contra Hitler fos més contundent, no quedaria bé davant la història perquè no podria justificar la seva antiga fidelitat cap al Führer. (Baigorri: 2007)

Una altra qüestió important és l'ètica personal de Schmidt; ell es justifica afirmant que va treballar pel Führer ja que era el seu ofici, i sempre intenta resguardar-se darrere de l'escut de la interpretació, però és probable que, en algun moment, hagués pogut abandonar la professió que tant va facilitar la comunicació a Hitler si així ho hagués decidit. (Baigorri: 2007)

A més, Schmidt es proclama en tot moment contra la guerra. Les següents afirmacions en són només dos exemples:

I would certainly do my utmost if an end to blood-letting was the issue at stake. (Schmidt 2016: 166)

"Should the war last three years, the word "capitulation" will not be heard - nor will it after four, five, six or seven years," I was horrified to hear how long he was thinking it might last. He continued in this boasting, aggressive tone for some time. (Schmidt 2016: 165)

L'intèrpret també coneixia les dates exactes en què es produirien certs atacs militars, com l'atac a Noruega i Dinamarca del 9 d'abril de 1939, entre altres informacions estrictament confidencials. Schmidt fins i tot sabia de la invasió abans que el mateix Mussolini, fidel aliat de Hitler. Per tant, tenint en compte tota la informació confidencial a la qual tenia accés, i coneixent la seva aversió a la guerra, no hauria pogut emprendre alguna acció contra la dictadura que ell mateix veia que portava Alemanya a la deriva?

12.2. Berezkhov i el règim estalinista

L'intèrpret rus, igual que Schmidt, també va decidir escriure les experiències viscudes al costat dels líders de l'URSS i va publicar les seves memòries l'any 1994 a Claremont, Califòrnia, deixant enrere el criteri de confidencialitat de nou.

Tot i això, Berezkhov no manifesta la neutralitat de l'intèrpret alemany, sinó que dona un nou gir als seus textos. Ja que va poder presenciar molts dels esdeveniments històrics

importants del segle XX, decideix exposar-los, i al prefaci ens explica per què: adreça el llibre a tot el públic, tant a la gent de la seva edat que segurament es sentiran identificats amb els sentiments descrits, com a la gent jove, els quals podran aprendre lliçons dels errors comesos en el passat.

A més d'exposar fets objectius, però, també vol ensenyar com aquestes decisions polítiques i desenvolupaments afectaven en molts nivells les vides de la gent comuna i ordinària i, per tant, afegeix, amb molts detalls, la història personal d'ell i de la seva família, que no va ser precisament monòtona.

És veritat que exposa els fets, però tampoc els anuncia amb tanta exactitud com Schmidt, la qual és la raó principal per la qual el contingut sobre l'intèrpret alemany i l'intèrpret rus és tan diferent en aquest treball. El que sí que ens dona, però, és molta precisió en relatar la seva vida personal: per exemple, quan ens descriu com era la seva escola alemanya a Kíiv i ens presenta els professors i la noia, Natasha, de la qual estava enamorat.

El llibre tampoc està narrat en ordre cronològic, perquè va fent salts al passat, per explicar la seva vida, i també cap al futur, com també feia Schmidt, concretant fets posteriors o simplement coses que va aprendre després d'aquell moment.

El relat de Berezkhov, per tant, és molt diferent del de Schmidt, ja que afegeix molta subjectivitat. El text podria arribar a ser una autobiografia barrejada amb el relat dels esdeveniments històrics importants que va viure i els personatges, que lideraven el món de l'època, que va conèixer.

El que més destaca de la seva narració, però, és la mentalitat soviètica que el règim estalinista havia imposat als ciutadans anys i panys, i l'evolució d'aquesta mentalitat al llarg de la vida de l'intèrpret. A la població soviètica, se li havia inculcat que Stalin era un gran líder, savi, amb capacitat de preveure el que passaria. Pel país hi havia distribuïts tota mena de monuments, quadres i escultures dedicats a la seva extraordinària figura. La imaginació dels nens petits fins i tot el convertia en un ésser gairebé místic, un semideu. Tothom l'admirava i l'adorava. Stalin sempre tenia raó. A ningú se li acudia jutjar les seves decisions, que eren acceptades sense cap tipus de qüestió:

Maybe they genuinely believed that Stalin was always right. But most likely they remembered what happened to those who had dared to express a doubt. (Berezkhov 1994: 211)

Els soviètics, per tant, estaven engegats per aquest nou model comunista, pioner de l'URSS, que pretenia crear la societat perfecta que els havia venut el règim. Aquest nou sistema, però, estava basat bàsicament en la por i en l'adoració cap al líder:

The prospect of losing the benefits of a good life was, of course, an important incentive to carry out the leader's instructions. But knowing that disobeying the will of the boss could cost one one's life had an even more powerful impact on people. (Berezhkov 1994: 210)

El nostre intèrpret no n'era cap excepció. Les seves reflexiones quan Stalin mor, l'any 1953, ho demostren clarament:

We all felt orphaned by his death. I thought I would cherish as a precious relic my memory of the demigod who bestowed the ultimate honor upon me by allowing me, from time to time, to be in his presence in the course of four years that had flashed by like lightning. (Berezhkov 1994: 349)

Les crítiques i explicacions que ens dona al text no eren de cap manera el que ell opinava i creia al moment, sinó que són clarament afegits que va escriure en publicar posteriorment les memòries, l'any 1994, un cop l'URSS havia desaparegut. Un exemple d'aquests afegits és el fet que Berezhkov, en múltiples ocasions, afirma que les persones que sabien massa coses desapareixien i no se les veia mai més, i que Stalin era qui ho ordenava. Un altre fragment que il·lustra la seva devoció pel gran líder és que, quan van detenir el seu pare, no va culpar-ne Stalin, sinó la gent dolenta que s'havia infiltrat al seu cercle proper.

A l'època, la seva mentalitat soviètica no li hauria permès admetre ni intentar entendre cap d'aquestes afirmacions, tot i que ara semblin tan òbvies. Ell estava convençut que no interpretava per a un dictador, sinó per al gran home que dirigia el país cap a un futur pròsper. Va ser a causa del discurs secret de Khrushchev l'any 1956 que es va començar a adonar que havien estat enganyats durant anys i anys, però el canvi no va ser d'un dia per l'altre. L'intèrpret encara arrossegava restes d'aquesta mentalitat quan vivia als Estats Units trenta anys més tard.

Quan Berezhkov va treballar a Alemanya l'any 1940, va poder veure en directe com els ciutadans alemanys també adoraven Hitler, tant com els soviètics a Stalin; en aquell moment, el III Reich i l'URSS tenien molt en comú, tot i que els objectius de cada règim fossin clarament

oposats: estaven dirigits per uns dictadors que eliminaven tots els seus oponents i imposaven la seva opinió a les masses, que els idolatraven. En escriure les memòries, admet que en aquell moment no podia veure les similituds.

I was one and a half years old when the czarist empire crumbled. My grandson, Daniel, had reached that same age when the Soviet empire fell to pieces. May God spare him the experience of my generation! (Berezhkov 1994: 388)

13. CONCLUSIONS

És evident que la figura de l'intèrpret té un paper molt més important del que sovint se li acostuma a atorgar. Facilitar la comunicació entre dues bandes sempre és un acte extremadament crucial, perquè, si no, no podríem coexistir. Quan aquest acte comunicatiu influeix en les vides d'un gran nombre de ciutadans com passava en les negociacions polítiques i conferències internacionals narrades en aquest treball, la interpretació i els seus professionals, encara és més imperativa i necessària.

L'objectiu principal d'aquest treball de recerca era analitzar i exposar amb detall els itineraris vitals de cada intèrpret i el seu paper en alguns dels moments històrics més importants del segle XX. Considero que l'objectiu principal s'ha complert, però en el cas de Berezhkov, només parcialment, a causa del material de recerca disponible, que era més limitat. Paul Schmidt ens explica amb precisió moltes de les seves interpretacions, com per exemple la conversa entre Henderson i Ribbentrop de l'agost del 1939, a més d'exposar-nos la seva vida i carrera professional. Així mateix, autors com Jesús Baigorri, entre altres, han publicat textos i assaigs sobre el professional alemany.

La situació és ben diferent en el cas de Berezhkov: és cert que ens facilita moltes més observacions sobre la seva vida personal, com quan descobreix exactament què havia passat amb els seus pares, o el retrobament amb la seva germana després de mig segle, però no dona moltes explicacions de cap de les interpretacions, o tasques lingüístiques, que havia realitzat; només reflexiona en certes ocasions sobre els líders polítics que tenia l'oportunitat de conèixer. Arran de l'estil narratiu de l'autor rus, vaig decidir no centrar-me en algunes interpretacions ja que senzillament no tenia prou informació; conseqüentment, vaig exposar el seu itinerari vital, i vaig destacar-ne més l'aspecte humà i la mentalitat soviètica imposada per l'estalinisme, fet que es diferencia de l'enfocament del seu company Schmidt, que és principalment un autor més "objectiu" i centrat simplement en els fets.

Així mateix, generalment existeix molta més informació accessible sobre l'intèrpret alemany, i no tanta sobre el seu company rus. Trobar les memòries de Berezhkov des de l'inici va ser complicat: només vaig poder adquirir un exemplar de segona mà i, a més a més, provenia de Califòrnia, dels Estats Units, ja que no hi havia llibreria a Europa o més a prop que el tingués. A més, el llibre de Schmidt sí que s'ha traduït a més idiomes, com a l'espanyol, però, de nou, tampoc és el cas de Berezhkov: originalment escrit en rus, només existeix la traducció

a l'anglès. Per tant, no s'ha investigat gaire la figura de l'intèrpret rus, que segueix envoltada d'un aire de misteri.

En referència als objectius específics, també s'ha pogut explicar breument la figura de l'intèrpret i de la interpretació de conferències, i s'ha concretat el marc històric per facilitar la comprensió general. Com he comentat anteriorment, no s'ha pogut exposar interpretacions claus de Berezhkov, però sí de Schmidt, a causa de la diferència de l'estil de les seves memòries. També s'ha pogut reflexionar sobre la relació que existia entre intèrpret i règim, atès que no podem oblidar que no era una simple relació professional, sinó que era treballar per a un règim totalitari. A més, s'ha mostrat la importància de l'intèrpret en moltes situacions delicades com una conferència internacional. Sense intèrpret, no hi hauria comunicació neutral i objectiva.

Més enllà que fossin líders de dues dictadures, Hitler i Stalin eren dos personatges molt potents, cada un amb la seva personalitat, i les conseqüències que la seva arribada al poder va ocasionar a la societat. Interpretar per a ells era una manera d'aproximar-se, quasi íntimament, a la figura i seguir-ne els passos, fet pràcticament impossible si no es pertanyia al seu cercle proper. Els nostres dos protagonistes coneixien de primera mà què s'estava discutint i què pretenien fer, cosa que afectava a tota l'Europa i a tot el món de l'època. En el cas de Schmidt, per exemple, les seves precises explicacions ens permeten seguir l'estratègia que seguia Hitler. En certa manera, podríem considerar les seves memòries com un dietari dels esdeveniments del règim nazi.

En resum, considero que s'ha realitzat un treball complex i informatiu que dona una nova perspectiva a la importància de la interpretació, especialment en temps de guerra. A més, s'ha volgut destacar l'aspecte humà, sobretot en el cas de Berezhkov, ja que ell mateix ens demostra que tota la seva vida, i la de la seva família, va estar influïda pel seu paper d'intèrpret al costat de Stalin.

De tota manera, queda molt per explorar encara en relació amb els intèrprets que van participar en alguns dels moments més importants de la història contemporània. Podria ser ben bé el tema d'un treball de fi de màster més exhaustiu, o fins i tot d'una tesi doctoral. M'hauria agradat tenir l'ocasió d'endinsar-m'hi més, investigar més opinions i informació sobre aquests professionals, especialment el misteriós Berezhkov, i fins i tot explorar-ne més casos, atès que no van ser els únics intèrprets que han tingut un paper primordial en la nostra història. Encara queda molt per explicar.

14. BIBLIOGRAFIA

- BAIGORRI, Jesús (2008). "La voz de los intérpretes: ecos del pasado". *La traducción del futuro: mediación lingüística y cultural en el siglo XXI* 2: p. 453-476.
- BAIGORRI, Jesús (2007). "A propósito de las memorias de Schmidt, intérprete de Hitler". *Puente entre dos mundos: últimas tendencias en la investigación traductológica alemán espanyol: III STIAL Simposio sobre la Traducción-Interpretación del alemán*: p. 14-25.
- BAIGORRI, Jesús (2005). "Michaelis, un intérprete de conferencias alemán entre las dos guerras mundiales". *Puentes* 5: p. 59-67.
- BAIGORRI, Jesús (2003). "Guerras, extremos, intérpretes". *Actas del Congreso Internacional de la Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación* 2: p. 159-176.
- BAIGORRI, Jesús (2000). *La interpretación de conferencias: el nacimiento de una profesión. De París a Nuremberg*. Granada: Comares.
- BAKER, Mona (2010). "Interpreters and Translators in the War Zone: Narrated and Narrators". *The Translator* 16(2): p. 197-222.
- BAKER, Mona (2006). *Translation and Conflict: A Narrative Account*. Londres i Nova York: Routledge.
- BEREZHKOV, Valentin (1994). *At Stalin's Side. His Interpreter's Memoirs from the October Revolution to the Fall of the Dictator's Empire*. Trad. de Sergei V. Mikheyev. Nova York: Carol Publishing Group.
- BIRSE, Arthur H. (1967). *Memoirs of an Interpreter*. Nova York: Coward-McCaan Inc.
- BRANDT, Thomas O. (1944). "War and Languages". *The German Quarterly* 17(2): p. 72-78.
- BULLOCK, Alan (1994). *Hitler y Stalin. Vidas paralelas*. Barcelona: Plaza & Janés.
- DE LA CUESTA, Leonel-Antonio (1992). "Intérpretes y traductores en el descubrimiento y conquista del nuevo mundo". *Livius: Revista de estudios de traducción* 1: p. 25-34.
- FONTANA, Josep (2017). *El siglo de la revolución: una historia del mundo des de 1914*. Barcelona: Crítica.
- JOLL, James (1976). *Historia de Europa desde 1870*. Madrid: Alianza universidad.
- KERSHAW, Ian (2000). *Hitler*. Madrid: Biblioteca Nueva Colección.
- KERSHAW, Ian (1999). *Hitler 1889-1936*. Barcelona: Península.
- KOWALSKY, Daniel (2004). *Stalin and the Spanish Civil War*. Nova York: Columbia University Press.

- MOSER-MERCER, Barbara; Grégoire, Bali. (2008). "Interpreting in zones of crisis and war".
AIIC Webzine.
- OVERY, Richard (2006). *Dictadores. La Alemania de Hitler y la Unión Soviética*. Barcelona: Tusquets.
- PALMER, R. & Colton, Joel (1980). *Historia contemporánea*. Madrid: Akal.
- RZHEVSKAYA, Elena (2018). *Memoirs of a Wartime Interpreter: From the Battle for Moscow to Hitler's Bunker*. Barnsley: Casemate Publishers.
- SCHMIDT, Paul (2016 [1949]). *Hitler's Interpreter. The memoirs of Paul Schmidt*. Gloucestershire: The History Press.
- SEBAG-MONTEFIORE, Simon (2007). *La corte del zar rojo*. Barcelona: Crítica.
- SEBAG-MONTEFIORE, Simon (2007). *Llamadme Stalin. La historia secreta de un revolucionario*. Barcelona: Crítica.
- SHVEITSER, Aleksandr (1999). "At the Dawn of Simultaneous Interpretation in Russia".
Interpreting, 4(1): p. 23-28.
- TAKEDA, Kayoko (2021). *Interpreters and War Crimes*. Nova York: Routledge.
- VENUTI, Lawrence (1995). *The translator's invisibility. A History of Translation*. Nova York: Routledge.